

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

4. číslo, ročník IV., prosinec 2015, cena: 25 Kč

Polský volební rok

Budapešťský Harlem

Vězeňský experiment po česku

● Úvodník	
Z lásky k Polsku (Tomáš Fošum)	3
● Téma: Polský volební rok	
Volební geografie Polska (Michal Lebduška)	4
Změnilo se Polsko? (Vít Dostál)	6
Dámská volenka (Anna Plasová)	7
Cizí slovo na „K“ a polská otázka (Maciej Ruczaj)	9
První měsíce prezidenta Dudy (Jan Łapuszewski)	11
● Rozhovor	
Beata Szydło jako Angela Merkel? (Tomáš Fošum, Petr Zenkner)	14
● Česko	
Vězeňský experiment po česku (Marie Jüptner Medková)	18
Vrbětické výbuchy (Ladislav Havelka)	20
Hledá se antibabiš. A ne jeden (Tomáš Fošum)	22
Digitální Česko žije ve strategiích (Marie Chrástková)	24
● Střední Evropa	
Náš přítel Lukašenko (Kateřina Hamatová)	26
Svobodní dál plují na vlně úspěchů (Miroslav Šepták)	27
Fico, pravice a politický marketing (Martin Gonda)	29
Angela Merkelová po 10 letech neslábne (Jaroslav Šonka)	30
Dobrovolné poválečné přesuny Němců (Kateřina Hamplová)	32
● Kultura	
Varšava mezi Moskvou a Berlínem (Lucie Zakopalová)	34
Hustá růžová mlha na maďarských festivalech (Petra Pásztorová)	36
● Historie a současnost	
Přemysl Otakar II.: Král, který neuspěl? (Jan Škvrňák)	38
Visegrádské metropole mezi starým a novým (Jan Holovský)	40
● Zraněná města	
Budapešťský Harlem (Alena Mikolášková)	43

• Demokratický střed •

4/2015, vydáno v prosinci 2015, ročník IV.

adresa: Petr Zenkner, Koněvova 240, 130 00 Praha 3,
e-mail: redakce@demokratickystred.cz, **web:** www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Marie Bydžovská, Marie Jüptner Medková,
 Jan Jüptner, Kateřina Hamplová, Tomáš Orlík, Jan Holovský

grafická úprava: LUSEL, **kresby, fotomontáže:** Pavel Lukáš

vydavatel: občanské sdružení Demokratický střed

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4x ročně

Z lásky k Polsku

V tomto čísle najdete hned několik článků týkajících se Polska. Objevování této země sehrálo velkou roli při vzniku našeho časopisu a jeho zacílení na středoevropský region. Ti z nás, kteří nevyrůstali v blízkosti polských hranic a nechytali polskou televizi, občas nahlíželi na severního souseda pod úhlem různých negativních stereotypů, jež se o Polácích v českém prostředí šíří. Stačilo však podniknout pár cest do Polska, začít podrobněji sledovat tamní politiku a kulturu, a člověk se rázem nemohl ubránit srovnávání, které pro jeho rodnou zemi v mnoha ohledech nedopadalo dobře.

Vedle negativních stereotypů samozřejmě existují i ty pozitivní, a i těch je dobré se vyvarovat. Když máme někoho rádi, neměli bychom mu mazat med kolem huby, když dělá něco špatně. Tak tedy: Polsko má - stejně jako každá jiná země - své mouchy. Jelikož se v rámci hlavního tématu čísla zabýváme polskou politikou, zmiňme třeba „polsko-polskou válku“, kterou mezi sebou léta vedou dva tábory seskupené kolem liberální Občanské platformy a konzervativního Práva a spravedlnost (PiS). Na jednu stranu musíme v konfrontaci s českou politikou ocenit, že v té polské se častěji bojuje o nějaké hodnoty, přičemž kolem obou uvedených táborů se shromažďují média, publicisté a političtí myslitelé, kteří o těchto hodnotách vedou živou debatu. Na druhou stranu výsledkem oné „války“ někdy bývá nenávist až za hrob.

Evropští liberálové se ocitli v šoku, když v letošních prezidentských i parlamentních volbách zvítězil PiS Jarosława Kaczyńskiego, jenž v předchozím desetiletí

v podstatě ve všech volbách prohrával. Po jeho vítězství se začalo psát o výrazné proměně polské společnosti, o jejím posunu k nacionalismu, autoritářství či euroskepticismu. Ve skutečnosti k dramatickým změnám poměru sil mezi konzervativním a liberálním táborem nedošlo. PiS získal většinu v parlamentu jen díky souhře několika faktorů. Svědčí o tom i text týkající se volební geografie, jenž na vás čeká uvnitř čísla.

Střídání u moci je pro demokracii zdravá věc a z tohoto úhlu pohledu je třeba se na vítězství PiSu dívat. Kaczyńskiego strana reprezentuje konzervativní část společnosti a ta má stejné právo měnit zemi k obrazu svému jako liberální tábor. To platí za podmínky, že nejsou porušována základní demokratická pravidla. V tomto ohledu bohužel přinesly první týdny vlády PiSu zklamání. Největším přešlapem bylo rozhodnutí prezidenta Dudy zvoleného za PiS omilostnit nepravomocně odsouzeného ministra v nové vládě PiSu. Když k tomu přičteme snahu nahradit již zvolené ústavní soudce jinými, rozpaky z nové vlády rostou. PiS se před volbami tvářil jako umírněná strana, kterou zajímají hlavně ekonomická a sociální témata. Nyní se veze na jisté vlně triumfalismu a chová se jako dobyvatel nepřátelského území. Vyvolá to jen další zuřivé bitvy v rámci „polsko-polské války“. Nicméně Kaczyńskiego strana má ještě celé volební období na to, aby nepříznivý dojem z počátku své vlády napravila. Držíme jí v tom palce. Už jen vzhledem ke zmíněné lásce k Polsku.

Tomáš Fošum

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Nejsme financováni z grantů, každý předplatitel je pro nás důležitý!

- **Roční předplatné (4 čísla) i s poštovným za 180 Kč**
- **Objednávejte na mailu: redakce@demokratickystred.cz**
- **Číslo účtu: 2400332468/2010**

Volební geografie Polska

Letošní prezidentské a parlamentní volby v Polsku, které vyhrála strana Právo a Spravedlnost (PiS), sice částečně změnily zaběhlé stereotypy spojené s polskými volebními výsledky, avšak stále lze vysledovat výraznou kontinuitu s předchozími volbami.

I přes určité posuny způsobené především všeobecnou únavou z dlouhé vlády Občanské platformy (PO) pořád v zásadě platí tradiční rozdělení na bohatší západ a chudší východ, venkov a města či podle vzdělání. Obecně ale také platí, že i přes vyostřenou volební kampaň si mnoho Poláků s volbami příliš hlavu neláme, neboť volební účast je v Polsku tradičně nižší než v Česku. Letos v květnu hlasovalo v prezidentských volbách v prvním a druhém kole 48,96 % a 55,34 % oprávněných voličů. Říjnových parlamentních voleb se zúčastnilo 50,92 % voličů. Pro srovnání v Česku byla účast v posledních analogických volbách 61,31 %, 59,10 % a 59,48 %.

Převaha PiSu není tak jednoznačná

Ačkoliv tentokrát na úrovni polských vojvodství vyhrála Občanská platforma jen v Pomořském (Gdaňsk) a Západopomořanském vojvodství (Štětín) a PiS opticky ovládl téměř celé Polsko, při bližším pohledu na výsledky již situace tak jednoznačná není. Výraznější odstup od Platformy totiž PiS zaznamenal především ve východní polovině Polska, která je jeho „tradiční baštou“, tedy v Mazovském (s výjimkou Varšavy), Lodžském, Podlaském (Białystok), Lublinském, Svatokřížském (Kielce), Malopolském (Krakov) a Podkarpatském (Řešov) vojvodství. Velkou změnou oproti dřívějším volbám, která opticky na mapě zvýraznila vítězství PiSu, je totiž úspěch liberální strany Nowoczesna (Moderní) Ryszarda Petru, jež sebrala část voličů Občanské platformě. Právě tato nová strana výrazněji uspěla v západopolských regionech a především pak ve velkých městech (kromě Varšavy také v Poznani, Krakově, Wrocławu, Zelené Hoře a části hornoslezské aglomerace), kde je tradičně

silná Platforma. Jistým symbolem úspěchu Ryszarda Petru je výsledek v elitní varšavské čtvrti Wilanów na jihu hlavního města, kde jeho strana získala 24,74 % hlasů. Pokud tedy vezmeme v úvahu tuto změnu, tak se v zásadě příliš nemění obrázek z květnových prezidentských voleb, v nichž Bronisław Komorowski vyhrál v devíti z šestnácti polských vojvodství. Při sečtení výsledků PO a Moderní je totiž skóre v souboji s PiSem na úrovni vojvodství 8 proti 8.

Menšiny hlasují jinak než okolí

Velmi málo se toho změnilo i na mnoha dalších místech na lokální úrovni. Typicky se výrazně vymykají mimo jiné oblasti, v nichž žijí národnostní menšiny. Například ve druhém kole prezidentských voleb získal v Podlaském vojvodství na severovýchodě Polska kandidát PiSu Andrzej Duda celkem 59,31 %, nicméně prohrál ve dvou okresech. V okrese Hajnówka (v němž se nachází Bělověžský prales) uprostřed území PiSu získal Komorowski dokonce 70,25 % hlasů. Jen v samotném městě Hajnówka přitom tvoří čtvrtinu obyvatel Bělorusové a v některých okolních obcích (gminách) stoupá jejich podíl až k 80 %. V okrese Sejny na litevské hranici Komorowski zase získal 56,61 % hlasů, přičemž jednoznačně nejlepší výsledek připadá na obec Puńsk se ziskem 75,39 %. Právě Puńsk je jedinou polskou obcí, v níž tvoří většinu obyvatel Litevci. Podobná situace platí i v Opolském vojvodství ve Slezsku. Ačkoliv v celém vojvodství vyhrál PiS, tak ve čtyřech okresech, v nichž se koncentruje německá menšina, zvítězila PO, a to i přesto, že si Němci volí do parlamentu vlastního menšinového zástupce. Podobnou „anomálií“ je také město Wisła v okrese Těšín u českých hranic. Ačkoliv v tomto

městě nežije žádná národnostní menšina, tak je přeci jen výjimečné. Jedná se totiž o jediné město v celém Polsku, kde tvoří většinu obyvatel luteráni. Kromě toho tu svou roli hraje i skutečnost, že PO podporuje známý skokan na lyžích a místní rodák Adam Małysz. Proto nepřekvapí, že v druhém kole prezidentské volby zde získal Bronisław Komorowski 84,38 % hlasů a ve volbách do parlamentu zvítězila PO s výsledkem 47,66 %. Hned v sousední obci Istebna přitom PiS získal 61,45 % hlasů.

Svatokřížská lidovecká pevnost

Pokud jde o regionální preference jednotlivých stran, pak je třeba zmínit i další politická uskupení. Tradiční pevností polských lidovců (PSL – Polskie Stronnictwo Ludowe) je venkovské Svatokřížské vojvodství na jihovýchodě Polska. Ačkoliv kandidát lidovců v prvním kole letošní prezidentské volby Adam Jarubas získal celkově pouhých 1,6 % hlasů, v Svatokřížském vojvodství to bylo 13 %, což tvořilo zhruba čtvrtinu ze všech hlasů, které tento kandidát získal v celém Polsku. Svatokřížské vojvodství má přitom mezi 16 polskými vojvodstvími čtvrtý nejmenší počet obyvatel a po Podkarpatském vojvodství na ukrajinsko-slovenském pomezí také nejnižší míru urbanizace. V této souvislosti tedy nepřekvapuje ani výsledek lidovců v parlamentních volbách, kde bodovali ve venkovských a tradičně zemědělských regionech, což je kromě již zmíněného Svatokřížského vojvodství především Velkopolsko, Mazovsko a okolí východopolského Lublinu. Naopak ve velkých městech se jejich výsledek blížil nule. Nejlepšího výsledku z pěti největších polských měst dosáhli v Lodži – 2,25 %.

Rudá Hajnówka

Poslední tradiční politickou silou v Polsku je levice (SLD – Sojusz Lewicy Demokratycznej), která se letos sice kvůli kandidatuře v koalici jako tzv. Sjednocená levice nedostala do parlamentu, když nepřekročila

8% práh pro koalici, avšak získala více hlasů než lidovci. Ačkoliv obecně platí, že levice má nejvíce příznivců spíše na západě Polska, ve velkých městech a průmyslových centrech (typicky například v okolí Poznaně), tak zároveň tradičně dosahuje velmi dobrých výsledků i na úplném východě Polska, což souvisí s výše uvedenou problematikou polských menšin. V již zmíněném okrese Hajnówka totiž Sjednocená levice získala v letošních volbách 20,05 % (v celém Podlaském vojvodství to přitom bylo jen 7,35 %) a Hajnówka tak dostala svému tradičnímu přízvisku „rudá“. Jedním z mnoha paradoxů polské volební geografie jsou i tradičně dobré výsledky levice ve dvou nejvýznamnějších městech spojených s římskokatolickou církví a dějinami křesťanství v Polsku – Čenstochové a Hnězdně.

„Staří“ nostalgici a „mladí“ populisté

Pro úplnost je ovšem třeba dodat ještě pár dalších údajů. PiS letos sice vyhrál ve všech věkových kategoriích, mezi nejlépe i nejhůře vzdělanými a na venkově i ve městech, ale i zde jsou patrné výrazné rozdíly. Obecně totiž pořád platí, že u starších voličů, mezi méně vzdělanými a na venkově měl PiS daleko výraznější převahu. Mezi lépe vzdělanými a voliči z měst navíc výrazně přibývá i voličů strany Moderní a Sjednocené levice. Mezi voliči se základním vzděláním získala Moderní pouze 1,9 % hlasů, zatímco u vysokoškoláků to bylo 12 % (opět tady jako v případě některých vojvodství platí, že v součtu získaly PO a Moderní mezi vysokoškoláky více hlasů než PiS); levice získala v těchto skupinách

3,6 % a 7,2 % hlasů. Ve městech pak měly Moderní a Sjednocená levice podporu 13,2 % respektive 7,8 % a na venkově jen 4,4 % resp. 4,6 %. Přesně opačně jsou na tom lidovci, kteří dosahují lepších výsledků na venkově (9,3 %) než ve městech (1,4 %). Zajímavostí je i skutečnost, že mezi věkovými skupinami má levice největší podporu mezi lidmi nad 60 let, což vyplývá z jejího postkomunistického charakteru. Naopak mezi mladými voliči do 29 let velmi silně bodují populisté. Rocker Paweł Kukiz a výstřední libertarián Janusz Korwin-Mikke získali v této voličské skupině celých 37,4 % hlasů.

Revoluce se nekoná

Při důkladném pohledu na volební mapu je tedy zjevné, že ačkoliv byly prezidentské i parlamentní volby spektakulárním vítězstvím PiS Jarosława Kaczyńského, nejedná se o žádnou zásadní revoluci, nýbrž alternaci moci, která je v demokratickém systému zcela normální. Podrobnější analýza výsledků voleb jednoznačně dokazuje, že řada tendencí se zásadně nemění a výsledky na regionální i lokální úrovni stále zůstávají do značné míry předvídatelné. Vzhledem k tomu, že PiS nyní bude vládnout samostatně a přebírá plnou odpovědnost za směřování Polska, lze očekávat, že se preference začnou v průběhu volebního období podle výkonu vlády pomalu nebo rychleji přelévát zpět na druhou stranu a zdánlivě dominantně modrá volební mapa Polska se opět částečně přebarví na oranžovo.

Michal Lebduška

Výsledky voleb v Polsku 2015

Strana	%	poslanci	počet hlasů
Právo a Spravedlnost	37,58	235	5 711 687
Občanská Platforma	24,09	138	3 661 474
Kukiz'15	8,81	42	1 339 094
Moderní	7,6	28	1 155 370
Polská lidová strana	5,13	16	1 147 102
koalice Sjednocená levice*	7,55	x	779 875
poslanec německé menšiny**	0,18	1	27 530
Korwin	4,76	x	722 999
Společně	3,62	x	550 349

Zdroj: Państwowa Komisja Wyborcza

* základem Svaz demokratické levice a hnutí Twój Ruch. Koalice musela získat 8 %

** jednoho poslance německé menšiny garantuje polská ústava.

Změnilo se Polsko?

Evropa, a to včetně Česka, si v posledních osmi letech navykla na Polsko Občanské platformy. Radosław Sikorski byl v českých médiích ukazován jako středoevropský obroditel, jako někdo, kdo konečně světu ukazuje, že náš region dosáhl kvalit západu. Polsko hospodářsky rostlo, získávalo významné pozice v Bruselu a umně vytvářelo falešný dojem, že bude užuž klepat na dveře eurozóny, čímž dokončí své srůstání s Evropou. Liberálně a proevropsky naladěné kruhy v Praze znepokojovala obava, že Polsko nás definitivně předstihne a podobně jako Slovensko díky traumatu vlastní perifernosti dobude západ dříve než my, kteří v české kotlině zatuchneme.

Po dlouho dobu českým pozorovatelům politického života imponoval klid, se kterým se v Polsku vládlo. Platforma šla od vítězství k vítězství, s koaličním partnerem se dokázala domluvit, Donald Tusk dlouho zvládal aférky svých ministrů a poslanců a panoval nad vlastní stranou bez křiku. Pod pokličkou ale vřelo. Ačkoli vítězství Práva a spravedlnost se vykládá jako blesk z čistého nebe, který zanechal Evropu v šoku a obavách, tato změna má řadu pochopitelných důvodů.

Bublina Občanské platformy

Po zveřejnění tajně pořízených nahrávek rozhovorů čelných představitelů Platformy s vysokými úředníky a byznysmeny se v plné nahotě ukázala arogance moci, jež v Polsku vládla. Kromě toho, že Platforma iritovala přešlapováním na místě v praktické politice, chválením se statistikami či drobnými (ne)reformami, jako bylo částečné zestátnění druhého důchodového pilíře, najednou Poláci získali velmi konkrétní obrázek její bubliny, který je naštval. Pohár trpělivosti definitivně přetekl během kampaně k prezidentským volbám. Bronisław Komorowski – sám ještě docela populární politik těšící se důvěře veřejnosti – zanedbal kampaň, taktizoval a populistickým vypsáním referenda o změně volebního systému se snažil rychle nahnat hlasy. Toto Poláci odmítli akceptovat a účet předložili jemu i, o půl roku později, Platformě v parlamentních volbách.

V reakci na volby se objevila řada komentářů o tom, jak se Poláci

vrátili k národnímu konzervativismu se vším, co budí znepokojení v liberální Evropě i Česku. To vůbec neplatí. Platforma neprohrála proto, že by se Polákům znechutila modernizace a „pozápadňování“. Prohrála proto, že přestala být důvěryhodným reprezentantem tohoto procesu. Naopak Právo a spravedlnost (PiS) se stalo přijatelnou alternativou i pro řadu voličů mimo jeho dvacetiprocentní pevný konzervativní elektorát.

PiS nevstoupil do stejné řeky

PiS umístil do středu své kampaně hospodářská a sociální témata. Hovořil o věcech, které Poláci trápí a se kterými Platforma buď nic neudělala, nebo je přímo zavinila.

Ekonomicky silně levicový program nové vlády tak zahrnuje měsíční příspěvky na druhé dítě, a v chudších rodinách už na prvního potomka, ve výši 500 zlotých, snížení věku odchodu do důchodu, posílení role státu v energetice, úsilí o udržení kapitálu v zemi, snahu o ochranu lidí zaměstnaných na různé smlouvy o dílo či dohody na dobu určitou, což se týká především mladých, či poskytování léků zdarma pro nejstarší populaci. Právo a spravedlnost vyhrálo volby se stejným apelem, se kterým zvítězil v roce 2007 Donald Tusk – Poláci mají na to, aby se jim dařilo lépe.

Při porovnání letošní kampaně PiS a té z před deseti let lze naopak dobře zachytit, jak analogie s rokem 2005 pokulhávají. K prvnímu vítězství se PiS propracoval díky slibu, že Polsko společensky vstoupí do nové epochy. Vidina konce postkomunismu byla lákavá pro mnohé. Ti, kteří se cítili být hospodářsky převálcováni tvrdou transformací, doufali v zadostiučinění, konzervativní kruhy zase věřily v definitivní dekomunizaci společnosti, jež ji zbaví všech strukturálních neduhů. Měl být vytvořen nový silný stát.

■ Rafał Trzaskowski bývá zmiňován jako možný šéf Občanské platformy. Zatím se však do čela strany kandidovat nechystá.

Foto: Tomáš Fošum

Ano, jisté akcenty tohoto charakteru lze v idejích představitelů PiSu zaznamenat i dnes, a nutno dodat, že hlavním nositelem takových myšlenek je Jarosław Kaczyński. Podle kampaně i programu se ale zdá, že PiS pochopil, jak lichou strategií by bylo bojovat s minulostí, když se musí soustředit na realitu a budoucnost. Další rozsáhlá investice do polského rozvoje z Bruselu nepřijde a polské hospodářství se musí do roku 2020, kdy vyschnou eurodotací penězovody, postavit na nohy. Premiérka Beata Szydło při představování vládního programu několikrát zmínila, že Polsko musí uniknout z pasti středo-příjmových ekonomik. Její ekonomičtí ministři, obecně považováni za odborníky na svých místech, si tato zadání jistě dobře uvědomují.

Duda versus Zeman

Jistě se nelze tvářit, že z Polska se najednou stává bezproblémová země, která ví, kam směřuje. Nepotěší

zbytečně kritické akcenty vůči Německu hledající válečné analogie, ani vstup neofašistů z Všepolské mládeže do Sejmu na kandidátce Pawła Kukize. Objeví-li se tvrdá slova proti Bruselu nebo „příliš liberálnímu západu“, pozici Polska ani celého našeho středoevropského regionu to nepomůže. Je ale důležité si uvědomit, že Polsko tímto není ničím zvláštním a podobné hlasy lze slyšet z hlavních měst po celé Evropě.

Koneckonců české řeči o nástupu doby temna v Polsku si strčme za klobouk. Když Varšavou 11. listopadu pochodovali neofašisté, prezident Duda (z Práva a spravedlnosti) s nimi do průvodu nešel. Když 17. listopadu řečnili na Albertově čeští xenofobové, stál s nimi na pódiu Miloš Zeman, kterého do prezidentského úřadu vynesla i podpora sociální demokracie ve druhém kole prezidentských voleb.

Vít Dostál

Dámská volenka

Ten patriarchát je zakořeněný. Jen se podívejte – copak má nějaká politická strana u nás v Polsku lídryni? Všude ve vedení samí muži. (Barbara Nowacka v rozhovoru pro magazín Wysokie Obcasy, 10. dubna 2014)

Ve zprávách o polských parlamentních volbách, které se v průběhu podzimu objevovaly v českých médiích, nemohl ani hodně nesoustředěnému pozorovateli uniknout jistý – ve středoevropských poměrech dosti neobvyklý – jev: pozici lídra kampaně tři nejsilnějších volebních uskupení obsadily tři ženy. Přestože těžištěm předvolebního dění bylo soupeření dosavadní premiérky Ewy Kopacz (Občanská platforma) s Beatou Szydło (Právo a spravedlnost), do kampaně díky odlišnému politickému stylu viditelně zasáhla i lídryně koalice menších levicových stran Barbara Nowacka. Již dlouho před volbami tak bylo velmi pravděpodobné, že ať bude jejich výsledek jakýkoli, do křesla předsedy vlády po nich usedne žena.

Dědictví

Předsedkyně vládnoucí Občanské platformy (PO) a premiérka Ewa Kopacz obhajovala post zděděný po svém předchůdci Donaldu Tusku, který v listopadu 2014 po sedmi letech v čele vlády opustil polskou politiku a přesunul se do Bruselu,

kde nyní zastává prestižní post předsedy Evropské rady. Tuskova dominantní pozice v rámci vlastní strany i na polské politické scéně způsobily, že po jeho poměrně náhlém odchodu se Občanská platforma ocitla bez silného lídra. Ewu Kopacz, někdejší ministryni zdravotnictví a předsedkyni Sejmu, do role své nástupkyně ve stranické hierarchii i čele vlády vybral samotný Donald Tusk. Kopacz tuto zodpovědnost přijala bez viditelného nadšení: do komunálních voleb, jimiž měl v zemi začít „supervolební“ rok, zbýval tehdy pouhý měsíc a půl. O půl roku později byla na obzoru volba prezidenta a do roka parlamentní volby slibující tvrdý souboj s konzervativní stranou Právo a spravedlnost, která strávila uplynulá dvě volební období v opozici. Přestože se našly hlasy, které ji coby loajální dědičku Tuskova politického odkazu obviňovaly, že bude jen nastrčenou figurkou bez politické samostatnosti, rok v úřadě jí umožnil prosadit se dost na to, že i přes fiasko v prezidentských volbách (původně jasný favorit Bronisław Komorowski prohrál ve druhém kole s Andrzejem

Dudou) zůstala v čele strany až do voleb, v nichž svůj post obhajovala.

Loajalita

Její protikandidátkou se stala Beata Szydło, nenápadná a širší veřejnosti málo známá poslankyně Práva a spravedlnosti (PiS). Do této role ji designoval stranický předseda Jarosław Kaczyński. Tím však podobnost s genezí Ewy Kopacz končí, protože zatímco Tusk se ze strany stáhl, Kaczyński je jejím nezpochybnitelným a jediným šéfem. Szydło je tak od své nominace vnímána jako neautonomní politička závislá na rozhodnutí někoho jiného. Tento dojem podpořila i její marginální role v sestavování nového jednobarevného kabinetu a nejistota, zda opravdu bude jmenována jeho předsedkyní. Kaczyński s její pomocí zopakoval strategii, která přinesla jeho straně úspěch i v prezidentských volbách: díky průzkumům si byl dobře vědom, že jeho vlastní kandidatura je pro mnohé voliče nepřijatelná, zatímco neokoukané tváře europoslance Dudy a někdejší starostky hornického maloměsta Szydło umožnily ucházet se o hlasy mnohem větší části voličského spektra, než je stabilní jádro voličů PiS. Kromě dlouholeté loajality předsedovi strany prokázala

pokračování na straně 8

dokončení ze strany 7

la Beata Szydło také schopnost tvrdě pracovat: právě ona řídila prezidentskou kampaň a podílela se tak na překvapivém a triumfálním vítězství Andrzeje Dudy. Poslední ingrediencí, která ji vynesla do čela kandidátní listiny, však byla Ewa Kopacz: do voleb vnímaných primárně jako souboj s PO bylo třeba nasadit odpovídajícího protikandidáta, v tomto případě – protikandidátku. Nehledě na jakékoli politické zkušenosti a osobnostní kvality zůstává totiž v politice primárním určujícím rysem obou žen právě jejich pohlaví.

Krize

Třetím lídrem parlamentních voleb se stala Barbara Nowacka, jednička kandidátky Sjednocené levice, v rámci níž se spojilo několik menších stran, především postkomunistický Svaz demokratické levice, Tvoje hnutí Janusze Palikota a Zelení. Angažmá Nowacké i spojení stran do volební koalice bylo především důsledkem vyčerpání polské levice, jejíž volební výsledky vykazují již delší dobu sestupnou tendenci. Po neúspěchu v prezidentských volbách, kde se jednotlivé formace snažily prosadit vlastní kandidáty, došlo přinejmenším na dobu předvolebního boje na generační obměnu, jejíž tvář se stala čtyřicetiletá informatička Nowacka. Jedna z levicových stran vsadila na mladou kandidátku již v prezidentské volbě: nepromyšlená a nezvládnutá volební kampaň Magdaleny Ogórek však Svazu demokratické levice výrazně uškodila. Rozpaky vzbuzující případ Ogórek byl typickou ukázkou toho, jak by se gender do politiky promítat neměl: příliš mladistvě působící (byť ve skutečnosti jen o málo mladší než vítězný A. Duda) odborníci na dějiny katolické církve designoval jako kandidátku na prezidenta dlouholetý šéf SLD Leszek Miller ve vykalkulované snaze přilákat mladé voliče a voličky. Nejednalo se však o kandidátku první volby –

■ Barbara Nowacka nakonec se Sjednocenou levicí neuspěla a poslankyní nebude. Spolupředsedkyně hnutí Twój Ruch ovšem sama získala ve volbách 75 813 hlasů. Čtyřicetiletá politička rozhodně není pouze pěknou tvářičkou a pro levicovou část politického spektra bude určitě přínosem. Jistá pikantnost ale s jejím ženstvím spojená je. Lídrem levicové strany Razem (Společně), která získala 3,62 procenta připravila Sjednocenou levici o hlasy potřebné pro vstup do Sejmu, je Adrian Zandberg, v minulosti partner Nowacké.
Foto: Facebook/BarbaraNowacka

již během předvolební kampaně se v médiích objevila informace, že Millerův štáb se na Ogórek obrátil až poté, co kandidaturu v rychlém sledu odmítli čtyři oslovení politici. Přehnaně exponovaná ženskost, nulová komunikace s médii i otevřený spor mezi kandidátkou, jež se označovala za nezávislou, a stranou, která jí zajistila potřebné podpisy i finance na kampaň, se pak postaraly o beznadějný výsledek 2,38 % hlasů. Kandidatura Barbary Nowacké pod hlavičkou Sjednocené levice však měla zcela jiný charakter. Zkušená aktivistka se vůdčího postu ujala ve snaze osvěžit politický styl levice a přitáhnout zejména mladé liberální voliče. To je typický moment, v němž se ženy v politice ujímají čelních funkcí – jako krizové manažerky, které mají pomoci překlenout problematické období. Vzhledem k tomu, že koalice nepřekonala 8% uzavírací klauzuli a ocitla se na čtyři roky mimo Sejm, se případná stabilizace situace nachází v budoucnosti.

A přistě?

Otázku, zda se v případě těchto voleb jednalo o náhodu či první výrazný projev trendu feminizace polské politiky, může zodpovědět teprve pohled na plakáty před příštími parlamentními volbami. Zda na nich bude některá z výše zmíněných čtyř žen anebo jiné političky, je nyní těžké předpovídat. Beata Szydło byla nakonec 16. 11. jmenována předsedkyní polské vlády, již nyní se však spekuluje o tom, zda se ve funkci udrží celé čtyři roky, nebo „pouze tak dlouho, dokud bude dobrou premiérkou“, jak se v polské televizi vyjádřil Jarosław Kaczyński. Ewa Kopacz po prohraných volbách nezískala ani post předsedy parlamentního klubu PO a oznámila, že se nebude ucházet o předsednické křeslo na nadcházejícím stranickém sněmu. Barbara Nowacka naopak deklaruje, že projekt Sjednocené levice s její účastí bude i přes neúspěch v parlamentních volbách pokračovat dál.

Anna Plasová

Cizí slovo na „K“ a polská otázka

Na první pohled nemá se střední Evropou příliš mnoho společného. Ve skutečnosti je však slovo kolonialismus jedním z klíčů k polské veřejné debatě nejenom posledních let, ale možná i posledních tří století.

V dějinách Polska se brutální historická realita, kterou slovo na „k“ popisuje, vyskytovala velmi často. Na úrovni jazyka ovšem rozhodně nebylo a není přijímáno bez kontroverzí. „Jak to? Jsme přece Evropané, ne žádní černoši,“ popisuje literární vědkyně Ewa Thompson reakci průměrného Poláka na toto slůvko. „Ve skutečnosti však nebylo Polsko kolonií kratší dobu než africké země,“ dodává.

V dnešní době – po krachu kolonizačních projektů absolutistického Pruska a Ruska a později Třetí říše a Sovětského svazu – však slovu od „k“ převážně předchází nějaká předpona. V letošním supervolebním roce to byla nejčastěji „NEO“. „Největším nepřítelem Polska v dnešní době je neokolonialismus – globální banky a korporace,“ prohlásil Paweł Kukiz během jedné z posledních debat před květnovými prezidentskými volbami. „Propadáme se stále hlouběji do neokoloniální závislosti,“ říkal pro změnu jeden z programových expertů PiS Piotr Gliński. „Třeba cukrovým průmyslem a jeho cenami vládnu Němci, ceny plynu kontroluje, víte kdo (...) nejsme zelený ostrůvek, jsme nová kolonie,“ dodal Gliński, jenž se před pár týdny stal vicepremiérem a ministrem kultury. Krátce po podzimních volbách měl na portálu jagiellonski24.pl, který patří mezi hlavní analytická podhoubí nové vlády, největší ohlas článek nazvaný „Jak nás kolonizují zahraniční diskonty“. Objevuje se zde teze o „likvidaci soukromého podnikání a rozvoje země vlivem neokoloniálních praktik globálních korporací“.

O ekonomické závislosti polské periférie na globálním či evropském centru se hovořilo v souvislosti s rekordními úniky kapitálů ze

země (Polsko zde patří mezi světové lídry) či daňovým zvýhodňováním globálních korporací. Nešlo se také vyhnout chybějícím dvěma milionům převážně mladých voličů, kteří namísto koloniální periférie zvolili metropoli – tedy práci v Londýně či Amsterdamu... Tato diskuze bude mít zřejmě i jasnou povolební dohru v podobě zdanění např. velkometrážních prodejen či bankovních transakcí novou vládou.

Nicméně ekonomický neokolonialismus je pouze součástí širšího kontextu polské veřejné debaty. Kontextu, na který se výborně hodí pojmosloví vypůjčené od Edwarda Saída nebo Homi Bhabhy, zkrátka jazyk POST-koloniální teorie.

Sarmaté a modernizátoři

Polsko solidární versus Polsko liberální. Polsko racionální versus Polsko radikální. Politika nad Vislou zkrátka miluje ostré dichotomie. Politicko-kulturní polarizace si našla už i své satirické označení jako konflikt „mafie versus sekta“ nebo politologickou kategorizaci elektorátu na „zloděje a šilence“, samozřejmě založenou na tom, jak se tyto dvě skupiny navzájem vnímají. Tendence k polarizovanému, manichejskému vidění světa je však mnohem starší než válka Občanské platformy (PO) a Práva a spravedlnosti (PiS) nebo smolenská katastrofa. „Rozdělení na tábor reforem a tábor Sarmatů vzniklo koncem 18. století a přetrvává v různých skrytých formách dodnes,“ psal Czesław Miłosz v dobách komunismu. A po volbách v roce 2005 tehdejší volební lídr PO Jan Rokita prohlašoval: „Konflikt Sarmatů a reformátorů se vrací v polské politice opakovaně už několik století (...) Vždy jde v podstatě o totéž. Jedni chtějí solidari- tu, identitu a lidový katolicismus,

druzí modernitu a vyléčení se z národních vad.“

Kdo byli Sarmaté? Někdy v pozdním středověku vzniká mezi polskou šlechtou (podobné mýty fungovaly i v dalších evropských zemích) legenda o etnické odlišnosti „urozených“ a „neurozených“ obyvatel země. Šlechta měla být potomky bojovného kmene Sarmatů, který si podmanil slovanské rolníky. V 18. století získalo slovo „sarmatismus“ pejorativní význam jako synonymum zbednělosti a úporné obhajoby republikánského zřízení Rzeczpospolite, navzdory jasným syndromům smrtelné nemoci celého státu. Sami Sarmaté sebe však vnímali jako jediné obhájce posvátné „zlaté svobody“ a tradic. Silně anti-autoritářská, téměř anarchistická podstata jejich odporu, propojená se stejně silnou vírou v polskou výjimečnost se zračí ve slovech písně: „Nikdy nepůjdem s králi do aliance / před mocí nikdy nesehneme šíje / Kristovi my jsme pobočníci / Poddaní Marie“. Už podle Rousseaua byla podstatou politického jednání Sarmatů koncepce konfederace – ad hoc vytvořeného svazku občanů, zaměřeného na řešení konkrétní krizové situace, avšak z definice netrvalého. Idea konfederace se prolíná dalšími dějinami „sarmatského“ tábora ve všech polských povstáních a dalších okamžicích národního „vzmožení“.

Reformátoři naopak záchranu spatřovali tehdy v proměně prapodivného republikánského systému Rzeczpospolite po vzoru standartních evropských států. Co bylo podstatné: jádrem stanovisek obou stran byla de facto teze o nevyřešitelném konfliktu hodnot považovaných za typicky polské (důraz na individuální svobodu hraničící s anarchií, zakotvení v národních dějinách a tradici, katolická morálka) a ideálu modernizace a racionalizace státu podle západního vzoru. V 18. století se těmito „západními vzory“ myslel centralizovaný stát osvíceného absolutismu. Později se však stejný jazyk „dějinné nutnosti“

pokračování na straně 10

dokončení ze strany 9

a misionářského nadšení pro osvětlení divokých domorodců používal i ve jménu jiných ideologií, včetně stalinského komunismu. „Tento národ se musí zmodernizovat, i kdybychom toho měli dosáhnout pažbami sovětských samopalů,“ napsal jeden z poválečných intelektuálů.

Po roce 1989 se další inkarnací „modernizačního“ pólu polské debaty stala polská obdoba liberalismu, již za svou přijala většina establishmentu nového státu. Tentokrát se vzorem, který musí Polsko přijmout, staly požadavky implementace evropské legislativy a údajně neměnné principy právního státu. Opět se projevilo specifické vnímání polské tradice myšlení o politice a společnosti jako „balastu“ modernizačního procesu. Jak někdy v devadesátých letech napsal filosof Janusz Majcherek: „Afirmace polskosti nebude problémem pouze tehdy, kdy přestane překážet v touze po blahobytu, civilizačních výdobytkách a kulturních atrakcích západního světa.“ Tato představa polskosti jakožto anachronického dědictví brzdícího pokrok měla svoji dohru v poněkud paradoxní podstatě polského liberalismu. Zatímco klasický liberalismus vzniká z nedůvěry k moci, polský liberalismus strachu staví spíše na nedůvěře elity ke společnosti a na misionářské tendenci k její převýchově podle „importovaných“ vzorů.

Podobnosti čistě náhodné?

Jak již bylo výše naznačeno, pro lepší pochopení sporu mezi „Sarmaty“ a „modernizátory“ není od věci se inspirovat u předních myslitelů zabývajících se postkolonialismem. Jména jako Edward Said, Homi Bhabha či Ashis Nandy se v polské debatě objevují v posledních letech stále častěji.

Saidova známá koncepce „orientalismu“ nevzniká pouze akty intelektuálního imperialismu, ale i akty akceptace – internalizace negativního

■ Šéfredaktor deníku Gazeta Wyborcza Adam Michnik občas používá koloniální metafory.

Zdroj: Wikimedia Commons/Stephan Röhl

obrazu sebe sama kolonizovanou intelektuální elitou. Podobně podle Homiho Bhabhy „kolonizovaná mysl“ vždy lokalizuje „centrum civilizace“ mimo svoji vlastní zem. Její primární vlastností je komplex, jenž nutí k pohrdání vším (včetně vlády) vyprodukované „doma“ a naopak ke glorifikaci toho, co přichází z údajného centra. Pro Apolla Amoka je klíčovým rysem kolonizovaného já přesvědčení, že zaostalost kolonie je výsledkem kulturního dědictví, které je třeba marginalizovat skrze horlivé nápodobování kulturních trendů „metropole“.

Jak píše Ashis Nandy: „V politické kultuře asijských a afrických společností, v nichž kolonialismus vytvořil binární opozici mezi tradicí a modernitou (...) je tradice chápána jako opak modernity, tedy jejím rysem je nepřátelství vůči rozumu a duchu demokracie, strnulost, nedostatek flexibility a uzavření se na pokrok vědy. Toto chápání tradice je doprovázeno emotivními apely na domorodce, aby se vzdali předsudků a vzájemných sporů, a aby se naučili od dávných vládců země a její nové, nepočtené moderní

elity ctnosti racionality, flexibility či tolerance. Autoři těchto apelů, vyslovovaných s misionářským rozohněním, jsou zároveň obviňujícími, svědky, porotou a soudci.“

Jarosław Gowin, v současnosti ministr pro vědu a vysoké školství ve vládě PiS, v neuvěřitelně podobných větech definoval před několika lety princip fungování polského intelektuálního establishmentu, jehož hlavním zástupcem byl deník Gazeta Wyborcza:

„Intelektuální kruhy soustředěné kolem deníku Gazeta Wyborcza byly přesvědčené, že Polsko je třeba modernizovat na principu konfrontace s lokální tradicí. Modernizace se měla uskutečnit na základě modelů používaných v jiných zemích, a tam doopravdy ověřených. Jenže imitace je jen zřídka úspěšná (...) Gazeta vycházela z předpokladu, že polskou identitu je potřeba radikálně předefinovat, neboť je nevyléčitelně zatížená nacionalismem, chorobnou mentalitou Poláka – katolíka, antisemitismem či nedůvěrou v trh a kapitalismus.“

Sám šéfredaktor Gazety Adam Michnik v devadesátých letech shrnul polské začátky v rodině demokratických národů v úžasné „postkoloniální“ metafoře: „Vstoupili jsme v demokratický řád bez politické kultury demokratickému řádu vlastní. Jako kdybychom divocha z džungle posadili u počítače“.

Cesta ven?

Následkem tohoto vnímání je realita dvou oddělených světů, které se na sebe dívají s odporem a se strachem. Na jedné straně modernizace, která není jen pragmatickou volbou, ale i morální normou – vírou v nutnost „převýchovy“ společnosti. Na straně druhé přesvědčení, že nabízená modernizace je pouhou bezduchou imitací cizích vzorů, a tedy útokem na polskost vedeným odcizenou elitou. Dominikánský teolog a filozof Jacek Salij poukazuje na „míru auto-agresivity v kolektivním vědomí Poláků“. Na jazykové úrovni se projevuje bohatstvím urážlivých pojmů, které označují zaostalost a tmářství, ale jsou zcela nepřeložitelné, neboť se používají výlučně na určení části polské společnosti: „kołtuneria“,

„zaścianek“, „Ciemnogród“. Naopak mnozí obyvatelé „hradu tmářství“ se podobně jednoznačně vymezují vůči (v krajní verzi) „židobolševikům a zednářům“ a v poslední době vůči populárním „lumíkům“, tupě následujícím trendy politické korektnosti a správného „evropanství“, diktované establishmentovými „Salóny“.

Všechny pokusy o „sezení obkročmo na barikádě“ a „stavění mostů“, tedy nepodléhání vražedné logice polarizace, končí v polské politice neúspěchem. Četní „liberální“ odštěpenci od PiS nebo „konzervativci“ vytlačeni z PO by mohli vyprávět. Celková proměna PiS ve stranu lidově-katolické vzpoury (kdo by před rokem 2005 obviňoval Jarosława Kaczyńského z hlubšího vztahu ke katolické církvi?) a Platformy v uskupení postkomunistického establishmentu s heslem „modernizaci skrze imitaci“ na praporech je finálním dokladem síly postkoloniálního schématu.

Podle valné většiny konzervativnějších komentátorů bylo klíčem k vítězství nejdříve Andrzeje Dudy v prezidentských a poté PiS v parla-

mentních volbách „budování společnosti“, „vracení Polákům důstojnosti“ a „subjektivity“ (podmiotowość), jak ve společenském, tak mezinárodně-politickém rozměru. Tato afirmace polskosti stojí samozřejmě v protikladu k základním premisám polského imitačního liberalismu. Na druhou stranu, namísto tradiční „obranné“ rétoriky formuluje program „Sarmatů“ pozitivně, směrem do budoucnosti. Navíc, naději dává postupující generační proměna v liberálním táboře. Je příznačné, že mladší nástupci „vzteklých starců“ – Adama Michnika či Jacka Żakowského – se stále větší ironií komentují jejich hysterické strašení „koncem demokracie“ v souvislosti s vítězstvím PiS. Aniž by přijali program konzervativců za svůj, mladí levicovní intelektuálové už nevnímají volby v apokalyptických kategoriích „války světů“, ale jako běžnou demokratickou proceduru. A jsou stejně jako mladí pravičáci alergičtí na chronické pohrdání vlastní společnosti, tak typické pro klíčové postavy posledního čtvrtstoletí. To jsou pozitivní signály do budoucna.

Maciej Ruczaj

První měsíce prezidenta Dudy

Polské prezidentské volby ukázaly úpadek vlivu generace vůdců vyvozujiících se z elit Třetí republiky. Roli zde nejspíše sehrála i únava z dosavadních praktik lidově nazývaných politikou „teplé vody z kohoutku“ - tedy uspokojování základních potřeb voličů, kteří nic více nevyžadují. I přes hlásanou normalitu však neustále vybuchovaly nové aféry, které brutálně odhalovaly pravdu o vládnoucích elitách.

Souboj dvou vizí

Klíčová byla tzv. „odposlechová aféra“, která nejenže odhalila řadu nesrovnalostí ve fungování státu pod vládou Občanské Platformy (PO), ale také ukázala, jak nevybíravý jazyk nezdědka politici používají a k čemu využívají veřejné peníze. Díky tomu se zmenšoval strach z případné vlády Práva a spravedlnosti (PiS), ale také z volby Andrzeje Dudy, kterého v květnu Gazeta Wyborcza popsala jako „vyrobeného štábem PiSu a celkově závislého na jiném – v poslední době se skrývajícím politikovi“ (pozn. red.: narážka na Jarosława Kaczyńského). Pro zpochybnění vládnoucí garnitury bylo stejně důležité neakceptování argumentace liberálních elit pocházejících z někdejší Solidarity, jako i odmítnutí Třetí republiky (III RP) jako celku, která vznikla v důsledku jednání u kulatého stolu v roce 1989. Tento trend byl zjevný především u mladších voličů. V tomto kontextu se začaly objevovat názory, že dochází

k souboji dvou odlišných vizí politiky. Jedné ztotožňované s prezidentem Bronisławem Komorowským a pyšnými elitami III RP a druhé zastávající se práv opomíjených a našťvaných Poláků, kterou měl reprezentovat tábor PiSu.

Tento kontrast měl ukázat, že právě antiestablishmentový PiS je vzdálen od politického pozlátka a „chobotniček“ (jeden ze symbolů odposlechové aféry, který se váže k setkáním prominentních členů PO v luxusních restauracích) a podává ruce elektorátu, pro nějž nejsou důležité spektakulární projekty, nýbrž pocit, že mu elity naslouchají. V této souvislosti bylo klíčové zdůrazňování voleb jako souboje dvou rozdílných osobností – vládou unaveného Komorowského, který se příliš neorientoval ve společenských problémech, a mladšího nadšeného Andrzeje Dudy blízkého problémům lidí. Dudovou výhodou bylo

pokračování na straně 12

dokončení ze strany 11

i to, že se často ukazoval se svou rodinou, tedy ženou, která je učitelkou němčiny na prestižní krakovské střední škole, a pohlednou dcerou. Během kampaně překvapila skutečnost, že se PO již podruhé v historii prezidentských voleb nechala chytit do pastí přebírání agresivní rétoriky, kterou PiS opustil. Tato chyba obzvlášť vynikla v momentě, kdy se Jarosław Kaczyński před volbami „schoval“, což bylo bezpochyby dobrým strategickým rozhodnutím plně zapadajícím do doktríny, podle níž je pro PiS tím nejhorším právě Kaczyński, bez kterého ale zároveň nemůže strana existovat.

Výše zmíněné faktory ve výsledku způsobily proražení „skleněného stropu“, který od roku 2007 omezoval PiS v cestě za volebním vítězstvím. Zásadní však nicméně bylo prolínání se prezidentské a parlamentní kampaně, neboť hesla o „krachu“ III RP a volání po sanaci vlasti v prezidentské kampani připravovala půdu před mnohem důležitější bitvou o místa v Sejmu. Vítězství Andrzeje Dudy znamenalo svým způsobem i jistou prémii, která měla vliv na výsledek souboje z 25. října a obrovský úspěch PiSu.

První kroky nového prezidenta

Prezident zvolený 25. května se do své inaugurace 6. srpna příliš neangažoval v politickém životě ani předvolební kampani. To odporovalo argumentaci některých protivníků, kteří tvrdili, že Andrzej Duda bude využívat své autority k neustálé podpoře mateřského uskupení. Doplňme, že podobným tónem se vyjadřovali také novináři blízcí PO, kteří se snažili opakovaně dokázat, že Dudova nestrannost je mýtem a pouhým marketingovým tahem. Tyto názory však nenalezaly oporu v realitě a to tím spíš, že 26. května, tedy den po volbách, se prezident zřekl členství v PiSu a zároveň zdůraznil, že prezident je volen celým národem. Formálně se pochopitelně jednalo o návaznost na dosavadní praxi, neboť předchozí prezidenti také po volbách vystupovali ze svých stran, ale i přesto šlo o jistý symbolický krok.

Přelomovým momentem byl tedy až 6. srpen, kdy se Duda stal oficiálně úřadující hlavou státu. Již sám průběh inaugurace naznačoval nový prezidentský styl, neboť na rozdíl od svých předchůdců se Duda po aktu převzetí velení nad armádou vydal do prezidentského paláce pěšky, aby se po cestě mohl přivítat s tisíci Poláky, kteří přijeli na slavnostní inauguraci.

Nástup na mezinárodní scéně

Brzy poté byl oznámen plán oficiálních zahraničních cest, mezi nimiž si zaslouží významnější pozornost první cesta do Estonska. Její datum totiž nebylo podle prezidentova spolupracovníka pro oblast zahraniční politiky Krzysztofa Szczerského náhodné. Odbyla se 23. srpna, což je podle usnesení Evropského parlamentu „Evropský

■ Prezident Duda a jeho spolupracovník Krzysztof Szczerski vedle sebe na knižním pultě. Foto: Petr Zenkner

den paměti obětí stalinismu a nacismu“, ale také výročí podepsání paktu Molotov-Ribbentrop. Proto v Tallinnu Duda prohlásil: „Na světě neexistuje mír bez úcty k mezinárodnímu právu. Nesmíme souhlasit s narušováním hranic.“ Tato slova se bezpochyby vztahovala ke krokům Ruska na mezinárodní scéně. Právě v reakci na ně si ruští novináři pokládali otázku, jestli se polský prezident „náhodou nepokouší o obnovení Rzeczypospolitej od moře k moři pod záminkou protiruského baltsko-černomořského spojení“.

Na konci srpna se pak Andrzej Duda vydal do Německa a během této cesty došlo ke kontroverzím kolem jeho slov pronesených při rozhovoru s německým prezidentem Joachimem Gauckem, že „Polsko není spravedlivým státem“. Tato slova vzbudila řadu polemik. Na jedné straně tehdejší premiérka Ewa Kopacz konstatovala, že „se cítí zahanbena podobnou prezentací situace v Polsku“, na straně druhé se však Beata Szydło domnívala, že „prezident jednoduše poukázal na pro Poláky zřejmou věc“. Podobná bitva, i když s poněkud menší intenzitou, probíhala kolem hodnocení zářijové návštěvy v Londýně, kde prezident během setkání s Poláky prohlásil, že dnes nemá odvahu říci: „Vraťte se do země. Je ve vašich městech více pracovních míst, dá se snáze podnikat, je menší zátěž? Já ty změny nevidím. Polský rozvoj je pouze ve statistikách.“

Díky některým nepříznivě naladěným médiím se zdálo, že první kroky prezidenta na mezinárodní scéně jsou pouze pásmem nešťastných příhod, ale i zde došlo k určitému průlomů. Tím se stala návštěva New Yorku během 70. zasedání Valného shromáždění OSN, kde během Dudova proslovu padla slova o tom, že „musíme tvořit svět opírající se na síle práva, a ne na právu síly. Přesně taková vize světa postaveného na rozdělení sfér vlivu a agresí ze strany těch, kteří pro vlastní zájmy ignorují právo, budí odpor“. Bez ohledu na stranickou příslušnost většina polských politiků, včetně tehdejšího ministra zahraničí Grzegorza Schetyny, Dudův projev chválila. V kontextu zasedání OSN nelze podceňovat ani slavnostní oběd v jejím sídle, kde Duda seděl u stolu hned vedle Baracka Obamy a jiných důležitých politiků – mimo jiné i nedaleko Vladimira Putina.

Poslední událostí, která stojí za zmínku, byla listopadová návštěva Andrzeje Dudy v Rumunsku a spolupřátání summitu devíti zemí tzv. „východního křídla NATO“ (na němž nebyla hlavou státu reprezentována pouze Česká republika), během něhož vznikla deklarace prohlašující, že „agresivní politika Ruska na Ukrajině, včetně nelegální a neoprávněné anexe Krymu, podpora separatistů na Ukrajině a také ruská vojenská aktivita v našem sousedství podkopává evropskou bezpečnostní architekturu. Ukázali jsme jednotu, rozhodnost a učinili jsme důležitý příspěvek k rozhodnutím, která budou přijata příští rok na summitu ve Varšavě. Doufáme, že varšavský summit bude rozhodující a ukáže, že NATO žije. To, že NATO žije tváří v tvář ohrožení z východu a z jihu, znamená více armády a více infrastruktury“.

Duda PiS otevřeně nepodporuje

Ačkoliv jsem se ve svém článku soustředil především na zahraniční politiku nového prezidenta, nelze zapomenout ani na jeho domácí aktivity.

Zde stojí mimo jiné za zmínku první veto, které se týkalo zákona o změně pohlaví podporovaného Občanskou platformou, ale také iniciování projektu snížení důchodového věku, což bylo realizací jeho předvolebního slibu. Neméně důležitý je také odpor proti zákonům o národnostních menšinách a státních lesích, tedy otázkách, kterým se PiS věnoval ve volební kampani. Značné kontroverze vzbudilo i nedávné omilostnění bývalého šéfa Centrální protikorupční kanceláře, v současnosti ministra ve vládě PiSu, Mariusze Kamińskiego ještě před vynesením pravomocného výroku soudu. Nejen v těchto otázkách, ale i obecně platí, že činy prezidenta na jedné straně budí odpor u politických oponentů z PO a na druhé straně jsou podporovány příznivci PiSu. Kromě zmíněné Dudovy návštěvy USA se snad ani jednou nepodařilo najít mezi oběma tábory shodu. Ačkoliv v demokracii je kritika a vytýkání chyb vládě přirozenou rolí opozice, je otázkou, jestli vždy jde o racionální chování. Kromě již zmínované malé angažovanosti v předvolební kampani totiž Andrzej Duda

ani v běžném politickém provozu otevřeně nepodporuje PiS.

Tábor PO samozřejmě neustále tvrdí, že Duda je politikem, který je zcela závislý na Jaroslawu Kaczyńském, důkazem čehož mělo být i zcela bezvýznamné noční setkání těchto politiků v domě Kaczyńského krátce před parlamentními volbami. Některá média využila příležitosti a konstatovala, že vychází najevo pravda, a sice že záležitosti v zemi ovládá muž „ukrytý ve skříni“ a Duda je pouze jeho vyslancem. Na to nechť si každý udělá názor sám. Hodnocení Andrzeje Dudy by se mělo opírat o fakta, a nikoliv o pouhou interpretaci jeho činů jedním či druhým politickým táborem. Tím spíše, že na ramena PiSu nyní spadla plná odpovědnost za vládu v Polsku, a pouze skutečné činy, které změní život Poláků po tolik kritizovaném období „zhýralosti PO“, rozhodnou o tom, jestli budou splněny naděje milionů voličů.

Jan Łapuszewski

Autor je politolog
a člen strany Právo a spravedlnost

■ Taková normální rodinka Dudova.

Zdroj: andrzejduda.pl

Beata Szydło jako Angela Merkel?

Znamého polského politika a historika Pawła Kowala jsme se ptali nejen na polskou či českou politiku. Řeč přišla i na Ukrajinu, kterou se Paweł Kowal dlouhodobě zabývá. Rozhovor se uskutečnil v jednom krakovském hotelu.

Co je podle vás největším problémem současné polské politiky?

Paweł Kowal: Největším problémem je to, že politické strany jsou příliš silné v porovnání se státem a jinými organizacemi občanské společnosti. V Polsku je obzvláště důležitá kategorie společného dobra. Zdá se mi, že zde více než například v Irsku nastávají situace, kdy je třeba spojit síly nad nějakým společným problémem. Z toho důvodu by měla existovat rovnováha mezi mocemi stran, vlády, nevládních organizací, médií atd. Polský systém financování stran způsobil, že strany jsou nejmocnějšími, nejlépe zaopatřenými (a proto nejsvobodnějšími ve svém konání) organizacemi ve společnosti. Ztratili jsme rovnováhu mezi společným dobrem a dobrem partikulárním, stranickým, byť vedeným tím nejlepším úmyslem. To způsobuje, že když politici o něčem rozhodují, většinou se přikloní ke stranickému zájmu. Skoro nikdy nezvolí společné dobro, které by bylo v rozporu se stranickým zájmem. To má kořeny v meziválečném období, tedy v časech vládnutí Józefa Piłsudského, u kterého si vážím jeho koncepce východní politiky. Ale čím jsem starší, tím víc se mi zdá, že jeho domácí politika měla též své negativní následky. To on naučil Poláky si myslet, že skutečným vlastencem, člověkem hodným důvěry je pouze ten, kdo stál celou dobu při něm. Kdo patří do jiné strany, ten je podezřelý. Kvůli tomuto způsobu myšlení byly tehdy odstrkovány od státních záležitostí velké skupiny národních demokratů, křesťanských demokratů a pak dokonce i lidovců.

Bylo by řešením, kdyby strany nedostávaly peníze ze státního rozpočtu?

Ne, po zkušenostech z posledních let si myslím, že strany by měly být částečně financovány ze státního rozpočtu. Musí však dělat vyúčtování úplně stejným způsobem jako sdružení nebo církev, zkrátka musí vykazat ne pouze, kolik utratily veřejných peněz, ale také za co je utratily. Měly by tak činit transparentně prostřednictvím jimi vybraných kolektivních orgánů. Nyní, když na to přijde, mohou napsat na faktuře „dva miliony – služby pro stranu“. To může vyvolat specifický způsob politické korupce. Na jednu stranu se v tom případě nejedná o porušení zákona, na druhou stranu to poškozují vztah k penězům, které, ač převedeny stranám na účet, zůstávají veřejnými. Zkrátka si myslím, že když strany dostávají veřejné peníze, tak ty by měly zůstat veřejné až do konce (samozřejmě s respektem k nezávislosti stran) podobně jako u spolků, které své kontrolní orgány vybírají samy, ale výsledky činnosti těchto orgánů jsou transparentní. Strany stejně jako třeba firmy by měly být přinuceny, aby každý rok kolektivně shrnuly své financování. Měly by u nich vzniknout dozorčí rady atd.

Není polský systém přece jen lepší, než kdyby strany financovali oligarchové?

Polské strany už dobře znají současný zákon a ví, že k získání více peněz nemusí spoléhat pouze na státní příspěvek. A zakládají například nadační fondy, z nichž pak fakticky financují svou politickou činnost. Myslím si, že financování stran prostřednictvím jednotlivců a byznysu je důležité, neboť to je přece jedna z forem demokracie, když příslovečný Novák pohnutý akcí nějaké strany dá jí své peníze. Tady nejde vždy o ekonomické zájmy. Jde o vyjádření toho, zda stranu podporují, nebo ne. Nejdůležitější je transparentnost celé situace. Existují právní prostředky jak zamezit, aby si bohatí kupovali politické strany.

V polské politice stále dominuje dělení na liberály a konzervativce. Může se to v budoucnu změnit na klasický souboj pravice – levice?

Do nedávna napůl oficiální linie Občanské platformy (PO) byla následující: „Snězme“ postkomunisty a obsadíme jako demokracii v USA prostor od leva do středu. Nicméně slabost vedení Ewy Kopacz a špatná kampaň Bronisława Komorowského při prezidentských volbách pokazily tenhle plán. Podařilo se stvořit Sjednocenou levici, která samozřejmě má ještě postkomunistické kořeny, ale to jsou už velice hluboké kořeny. Kdyby se Sjednocená levice pod vedením Barbary Nowacké povedlo ve volbách získat 10-12 %, tak mohla přemýšlet o budování tábora levice. Výsledek říjnových voleb však staví nad existencí polské levice velký otazník. Dnes je patrné, že tou novou polskou levicí se Sjednocená levice nestane.

O Ewě Kopacz a Beatě Szydło se občas mluví jako o loutkách. Je to možné říci i o Nowacké?

V jistém okamžiku ve všech třech případech šlo o podobný mechanismus, když zkušení politici pocho-pili, že jejich kandidatura na nejvyšší posty může vzbudit odpor, a tak vystrčili před sebe ženy. Avšak žádná z třech dam si nezaslouží být zlomyslně označována za „loutku“. Každá z nich má za sebou politickou dráhu i solidní profesní zkušenosti. Ewa Kopacz neustála volební porážku a už je známo, že nebude leaderem opozice. V případě Beaty Szydło je všechno otevřené. Dnes ještě není plně nezávislá. V kampani bylo vidět, že chvílemi ztrácela podporu, ale ona má šanci v budoucnu posílit svou pozici a získat větší nezávislost na Jarosławu Kaczyńským. To ale, pokud k tomu vůbec dojde, bude dlouholetý proces. Postavení předsedy Kaczyńského v pravicovém táboře je nepředstavitelně silné.

Někteří technologové politiky se domnívají, že v takových případech je nutný „zakladatelský akt“,

kterým ty ženy ukážou svou sílu. Od toho momentu budou mít šanci vést. S někým jsem se bavil, že Szydło je jako Angela Merkel. Mají podobný styl, ale je mezi nimi jeden rozdíl. Angela Merkel musela svést souboj se samotným Helmutem Kohlem. Ten politický mechanismus byl bezohledný. Nevím ale, jestli je ten model adekvátní pro Polsko. K sametovému předání vlády dochází v politice zřídka, ale v případě polské pravice je ještě příliš brzy mluvit o změně vůdcovství.

Pomijí se vliv Marie Kaczyńské

Jak se od sebe z politického hlediska lišili Lech a Jarosław Kaczyńští?

Jejich politická dráha byla samozřejmě stejná. Považuji za zbytečné stavět mezi ně zeď, jako by byli úplně jiní. Bezpochyby měl každý trochu jiný temperament a ten občas ovlivňoval jejich politiku, ale cíle měli stejné. Levice, ve smyslu jisté citlivosti, byla bližší Lechovi než Jarosławovi. Vliv na to měly Lechovy sociálně laděné osobní názory, jeho zájem o pracovní právo, vzdělání i odborová činnost. Pokud jde o způsob dělání politiky, tady o některých záležitostech rozhodovala Lechova žena Maria, která působila uklidňujícím dojmem. Myslím, že příliš málo se doceneňuje její vliv. Dávala manželově politice liberálnější příchuť. Kromě toho bratři Kaczyńští vždy měli jen část společných spolupracovníků. Lidé kolem Práva a spravedlnosti (PiS) se dělili i podle toho, s kým z bratrů Kaczyńských začali spolupracovat jako první. To pak hrálo roli v jistých záležitostech po Smolensku. Já jsem patřil ke spolupracovníkům Lecha Kaczyńského, stejně jako celá skupina „muzejníků“, čili aktivistů a politiků, kteří pod vedením tehdejšího varšavského primátora Lecha Kaczyńského připravovali projekt Muzea varšavského povstání, které je tak důležité pro politiku paměti PiSu. To též způsobilo, že jsem, alespoň myslím, pro mnohé stránky nebyl zcela „člověkem PiSu“. Byl jsem pro ně „Lechovým člověkem“.

Jak moc se Jarosław Kaczyński po bratrově smrti ve Smolensku změnil?

Po takové tragédii se člověk v jistém smyslu hodně změní, ale též v jistém smyslu zůstává sám sebou. Ve smyslu politických názorů. Nechci si hrát na psychologa Jaroslawa Kaczyńského, čímž někteří lidé nahrazují politickou analýzu. To mi přijde příliš laciné.

Proč jste v roce 2010 odešel z PiSu?

Z prostého důvodu: Myslím, že Jarosław Kaczyński to chtěl. Každopádně jsem byl přesvědčený, že nestojí o spolupráci. Nechtěl jsem za každou cenu odejít, ale dostával jsem jasné signály. Prvním z nich bylo to, že jsem se po smolenské katastrofě nedostal do vedení strany - navzdory mému podílu na prezidentské kampani Jaroslawa Kaczyńského, která sice nepřinesla vítězství, ale přesto ji lze hodnotit jako úspěch. Později se ke mně doneslo, co si o mně Jarosław Kaczyński myslí, že už nemá chuť se mnou blíže spolupracovat. Napsal jsem mu soukromý dopis. Bez odpovědi. To jsou přece jasné signály, ne? Šel jsem tedy svou cestou. Ukázali jsme, že jsme schopni dát dohromady stranu (Pozn. red.: „Polsko je nejdůležitější“), jít do voleb, a ne pouze přejít do Občanské platformy.

V roce 2011 jsme nepřekročili volební práh, ale v zemi velikosti Polska není úplně jednoduché jít do voleb, sehnat peníze atd. Z organizačního hlediska se vše povedlo, ale po zkušenostech samostatné kandidatury jsem řekl: „Dobře, spojme síly a vyhraje volby.“ Nejprve vznikl projekt „Polsko společně“, a potom „Sjednocené pravice“. Tady se nakonec ukázalo, že Jarosław Kaczyński dodržel dohodu jen v některých aspektech. Kolegyně a kolegové teď ve volbách uspěli. Gratuluji jim a držím palce.

Platforma se nerozpadne, pohromadě ji drží majetek

Donald Tusk je už více než rok „evropským prezidentem“? Jak hodnotíte jeho výkon?

V polské politice se stal silným lídrem díky tomu, že nevyjednával a rozdával příkazy. Donald Tusk se naučil vodit všechny na „krátkém vodítku“. Trvalo to dlouho, a tak se to stalo jeho druhou přirozeností (smích). A s tím přijel do Bruselu, kde se dělá politika úplně jinak. Bruselská politika je do určité míry opakem toho, co se děje v Polsku. Předností tam není držet všechny na krátkém vodítku, ale umět uzavírat kompromisy, rozmlouvat, ukazovat zájem, mít na všechny čas. Myslím, že Tusk se v nové roli stále hledá.

Pro mě je to ilustrací toho, jak máme v Polsku pokazený obraz politiky. V Polsku si všichni myslí, že politika je takovým laciným machiavelismem. Ten je rozšířený ve všech stranách. Když pak někdo přijede do Bruselu nebo Washingtonu a vidí, že se tam politika dělá jinak, že například umění dosáhnout kompromisu, tak pohrdané nad Vislou, se zde cení, tak je zaražený a nedokáže to přijmout. To je podle mě hlavní Tuskův problém. Nikoli špatná angličtina (protože není tak špatná), ale to, že nedokáže budovat vztahy, což je základ politiky v Bruselu. Právě proto nemá Tusk výrazné úspěchy v Evropské radě. Jestli to tak bude pokračovat, tak si ho na konci nebude nikdo s ničím spojovat. To, že nevybudoval svou pozici šéfa Rady, může mít dalekosáhlé následky. Vznikne dojem, že lidé z našeho regionu jsou na nejvyšších unijních postech příliš slabí. A to je nebezpečné.

Bude mít Tusk problém při obhajobě svého postu?

Při vládě PIS to bude složitá otázka. Zdá se mi nepravděpodobné, že by Evropská rada vybrala polského předsedu bez polského souhlasu. PiS stane před následující volbou: podpořit Tuska a říci, že to dělá pro dobro Polska, ačkoliv je Tusk pro ně ztělesněním „zla Platformy“. Anebo Tuska nepodpořit, ale pak jim bude vyčítáno, že ze stranických důvodů nepodporují Poláky na nejvyšší unijní posty. Navíc by měli Tuska

pokračování na straně 16

dokončení ze strany 15

zpátky v Polsku, kde by mohl kandidovat například na prezidenta. Otázka zúčtování s Tuskem bude nejtěžším politickým rozhodnutím pro vládu PiS. To je situace, která nemá dobré řešení.

Má Tusk v Polsku stále velký vliv?

Ano, má velký vliv na elity Platformy kolem Ewy Kopacz. Myslím, že je to rovněž zdrojem problémů Platformy. Ne proto, že by Tusk měl z pohledu Platformy špatné nápady. Navzdory všemu si myslím, že by Platforma při letošních volbách byla v lepší situaci, kdyby jí šéfoval Tusk. Jde o to, že ten model řízení na dálku je méně efektivní. Vždy je rozdíl v čase, kdy se rozhoduje a kdy se koná, jistá rozhodnutí se činí tajně, nemůže se o nich debatovat. Tohle všechno oslabuje politickou sílu rozhodnutí. Z toho důvodu vliv Tuskových věrných v Platformě slábne, což asi už bude trvalý trend.

Myslíte, že se Občanská platforma po prohraných volbách časem rozpadne?

Podle mě se u nás žádná velká strana nerozpadne, protože jsou spojené ohromným majetkem. Platforma už roky dostává více než 30 milionů ročně, z nichž nemusela skládat účty. Jestli by tedy ušetřila jen polovinu, tak by měla jen za jedno volební období desítky milionů volných peněz, které může investovat do politiky. Upozorňuji, že žádné noviny, spolek, úřad ani firma (dokonce ani Microsoft) nemohou na jeden podpis utratit například dva miliony, zatímco strany takovou možnost mají. Z toho důvodu je jejich pozice strašně silná, a proto se Platforma nerozpadne. Hrozí jí ale zakrnění. Kdyby se její podpora po volbách udržovala na úrovni 17-18 %, to se může dostat do stejné situace jako Svaz demokratické levice v roce 2005, kdy se sice probojoval do parlamentu a pak do dalšího a dalšího, ale vždy už se jednalo o výsledek, který znemožňoval reálný vliv na vládu.

Mají polská média moc? Jaký mají vliv na politiku?

Jsou čím dál slabší, hlavně finančně. Nejsou ve stavu postavit se politikům. Tři velké televize – veřejnoprávní, Polsat a TVN – mají svůj vliv, ale když všechna média sečteme dohromady a vrátíme se například o deset let a porovnáme to s dneškem, tak se jejich vliv velice snížil. V Polsku nastal nyní stejný proces jako na Ukrajině, kde roste význam různých malých médií, obzvláště elektronických.

Ukrajina bude klíčovým hráčem Evropy

Dlouho se zabýváte Ukrajinou. Jak moc se za poslední roky změnila?

Hodně se změnilo. Třeba postoj společnosti k Západu. Změnil se vztah společnosti ke komunismu. Ten Ukrajinci symbolicky svrhli teprve po posledním

Majdanu. Změnily se některé sektory, například vysoké školství. Změnily se důležité základy bezpečnosti, například v největších městech vznikla moderní policie atp. V těchto oblastech jsou reformy výrazné.

Lidé, kteří si myslí, že se díky revoluci všechno změní, jsou naivní, protože nikdy se nezmění všechno. Euromajdan byl revolucí jak z učebnice, s obětmi, charismatickými lídry, změnou systému. Hodně se teď změní, ale ne vše. Pak se objeví nějaká reakce. Nicméně směr toho procesu je jednoznačný.

Co může udělat Západ pro Ukrajinu, aby to mělo nějaký efekt?

Západ neudělal jednu věc, kterou už teď udělat nemůže. Hned po revoluci měl svolat mezinárodní konferenci a navrhnout Ukrajině obdobu Marshallova plánu, jenž by se dotýkal všech oblastí. Americké síly, koncepce a prostředky se měly spojit s těmi evropskými. Bohužel západní Evropa není psychicky připravena se domluvit s Amerikou...

Západ musí přestat myslet o Ukrajině v kategorii „pomoci“. Lidé na Západě často vidí situaci na Ukrajině jen v černých barvách – že se rozpadne, rozdělí atd. Nikdo neočekává pozitivní změny. Jenže jestli se povede provést na Ukrajině reformy, stane se z ní v budoucnu jeden z klíčových hráčů Evropy. Myslím, že je málo think-tanků (možná s výjimkou Německa), které reálně tuto možnost vnímají a zvažují, jak s Ukrajinou pracovat. Jde o to nejednat s Ukrajinou jako poloviční kolonií, ale podporovat ji jako partnera, který se bude rychle rozvíjet, který bude mít velice efektivní, svěží, mladý tým. Na Ukrajině vyrůstá nová elita, která bude daleko více dynamická, inovativní a otevřená než zvyklý Západ. Divím se, že například Poláci přemýšlí o Ukrajině pouze v kategoriích humanitární pomoci a nevnímají ji též jako budoucího konkurenta... To je chyba Polska i Západu.

Je duo Petro Porošenko – Arsenij Jaceňuk lepší než duo Viktor Juščenko – Julia Tymošenko?

O hodně lepší... Na Ukrajině byli a jsou dva lídři, kteří, kdyby se narodili v demokratické zemi, dosáhli by úspěchů na celoevropské úrovni. Julie Tymošenko a Petro Porošenko. Oba dva, každý z jiného důvodu, jsou politiky evropského formátu. Tymošenko však časem uvízla v populismu, a to ji nakonec zničilo. Ale když zkoumáme její profil, vidíme, jaké měla schopnosti, pokud jde o dialog s veřejností, vidíme její charisma. Kdyby se narodila v jiné zemi, byla by někým úplně jiným. Porošenko je politikem absolutně nové generace, který má v mobilu číslo na Obamu nebo Merkelovou. Umí výborně anglicky, rozumí mezinárodní politice, obchodu, má hluboké ekonomické znalosti. Je výjimečným lídrem na úrovni celého regionu. Samozřejmě, situace země, kterou řídí, mu nedává šanci na rychlý úspěch.

Pokud jde o to srovnání: U Porošenka a Jaceňuka nevidíme prvek kompromitace, zatímco Oranžovou revoluci zabila totální kompromitace jejich vůdců, kteří se hádali. Neexistence reform by se dala přežít, ale neustále spory,

destabilizace země fatálně ovlivnily obraz Tymošenka a Juščenka. Proto byl svět později ochotný akceptovat Janukovyče, protože Západ má rád stabilitu.

Jakou roli hraje v současné polské politice historický polsko – ukrajinský konflikt?

Hraje velkou roli a bude hrát ještě větší. Pramení to z faktu, že politická základna pravice je trochu jiná než před dekádu. Dnešní linie PiSu je podobná té dřívější, ale tuto linii ovlivňují nyní skupiny, jež s ní nikdy nesouhlasily. Je důležité připomenout, že už prezident Lech Kaczyński kvůli své ukrajinské politice čelil ostrým útokům od části pravice (například od známého kněze Isakowicze – Zaleského). A to se nyní rozšířilo. V této atmosféře nastaly názorové spory v rámci PiSu. Myslím, že to bylo patrné i v letošní kampani, kde se objevovaly útoky vůči lidem angažujícím se v ukrajinské věci. Ne jen vůči mně, ale i vůči některým politikům PiSu. Ti lidé začínají mít potíže.

Češi nejsou proruští

Nevím, do jaké míry se zabýváte českou politikou...

Samotnou českou politikou ne, ale díky přátelům jsem byl během posledního roku několikrát v Česku na různých akcích. Jako bych znovu objevoval Čechy. Byla to totiž první zahraniční země, do níž jsem za komunismu vycestoval. Můj otec tehdy pracoval v Chrudimi, pamatuji si všechny ty čokolády a luxus, kterého v Česku bylo hodně... Pak si vzpomínám na naše politické přesvědčení po roce 1989, že s Českem jsme na stejné vlně, a následující rozčarování z rozdílných pohledů. Později jsem se naučil oceňovat takový ten lehký český euroskepticismus. To bylo v čase, když jsem byl europoslancem a měl kontakt s Petrem Nečasem a lidmi z ODS.

Teprve nyní jsem pochopil, jak funguje česká skepse vůči Rusku. Pochopil jsem, že Češi jsou k Rusku kritičtější než Poláci. Ti si vždy dělají o Rusku iluze, které Češi nemají. Češi si nezvolili Zemana

■ Paweł Kowal

Foto: M. Szymczuk

proto, že je více či méně proruský. Ta volba měla jiné příčiny.

Ted' máme ve vládě nefalšovaného oligarchu Andreje Babiše...

To je významný Slovák, který udělal v Čechách kariéru a nemá rád Poláky (smích). Jasně, jde o obchody... Problém oligarchizace je dnes jednou z nejdůležitějších otázek i v těch nejlepších demokraciích, přítomný je i v našem regionu. Ruští politologové se často domnívají, že oligarchie rovná se bohatí lidé. Avšak oligarchie je určitý typ vládnutí, který popisuje Aristoteles. V Polsku se finanční oligarchie moc nerozvinula, na rozdíl od stranické oligarchie. Před válkou v naší části světa na demokratických pilířích vyrůstaly vojenské oligarchie. Oligarchie patří mezi nejtypičtější nemoci demokracie. Po oligarchii následuje vždy tyranie. Objeví se někdo, kdo řekne: „Nechci, aby vládli oligarchové.“ A slibuje obyčejným lidem, že zničí oligarchy, a lidé jsou ochotni podpořit tyрана. Jako na Ukrajině, kde v reakci na chyby „oranžové elity“ a v reakci na to, jak se rozrostla oligarchie, občané v jistý moment řekli: „Volíme Janukovyče, protože ten válčí s oligarchy.“ Vždy nastane takový vývoj, nic nového pod sluncem.

Nejste teď v politice...

Já že nejsem v politice? Bavím se s vámi o politice! Pouze neberu za politiku peníze, jsem fanouškem politiky. A basta (smích).

A vrátíte se do politiky?

Netuším. To ví jen prozřetelnost. Já budu dělat co doposud. Budu se věnovat především svému profesnímu a akademickému životu. Jako vždycky se budu vyjadřovat k politickým tématům, když se mě na ně někdo zeptá. Výhodou je, že nyní už mě neomezují stranické závazky, a tak se mi snadněji o politice mluví. Těžko říci, zda se vrátím. Je více cest. Někteří odcházeli a vrátili se. Anebo se nevraceli.

Napsal jste knížku o Jaruzelskim. Chystáte nějakou novou?

Ted' píšu o východní politice. Píšu dvě věci, obě jsou úzce svázané s mými akademickými aktivitami, nebudou tedy tak spektakulární jako kniha o Jaruzelskim.

Děkujeme moc za rozhovor!

Tomáš Fošum, Petr Zenkner

Rozhovor zprostředkoval Maciej Ruczaj
z Polského institutu v Praze

Vězeňský experiment po česku

Sedím u svého kuchyňského stolu s kolegou Mikulášem Vymětalem, jenž mi do dětského švitoření vypráví, jak se stal součástí uprchlického příběhu. Mikuláš je farářem Českobratrské církve evangelické a vedle své farnosti se stará o různé menšiny.

solidaritu

Bělá-Jezová je detenční zařízení, které má ČR v současnosti tři. Kamarádi pořádali demonstraci proti zavírání uprchlíků do takových zařízení, přímo před branami Bělé-Jezové jako projev solidarity. Mě pozvali jako faráře, abych se tam pomodlil. Solidaritu jsme ale nemohli projevit, protože jsme uprchlíky neviděli ani přes ploty. Tak jsem napsal na Středisko uprchlických zařízení do Prahy, že bych rád navštěvoval uprchlíky jako farář. Lidé ze střediska na to zareagovali velmi pozitivně. Vytvořili jsme tým, kde jsme tři duchovní a několik dalších pomocníků jako tlumočnice, kytarista, fotbalista atd. Jezdíme tam skoro každý týden, záleží to na povolence, jezdíme hlavně o víkend.

Z války do války

První dojem: Když jsem byl poprvé vevnitř, působilo to na mě jako ve válečných filmech, kde vidíš zajaté americké vojáky v německých táborech. Působili zbídačeně, natahovali k nám ruce, chtěli s námi mluvit. Ostraha říkala, ať se s nimi nebavíme, a když jsme jim chtěli hodit míč, že míčů mají dost. Nejdřív jsme se dostali do tělocvičny, která slouží jako izolace. Když jsme dorazili, zrovna obědvali. Každý dostal igelitový sáček, v něm tři krajíčky chleba

a kostičku sýra. Když chtěl někdo z nich na WC, zaťukal na ostrahu, která ho tam s řečmi a neochotně dovedla. Padesát navzájem cizích lidí (48 mužů a jedni manželé), různých generací, sociálních tříd a národů sdílí jeden prostor, s minimálními možnostmi osobní hygieny, bez informací a povědomí o tom, co mohou a co ne, uvízlí za jazykovou bariérou.

Další tábory (tábor je rozdělený na pět nebo šest podtáborů) nevypadaly lépe. Běženci byli oblečení lehce (např. jen v kombiné), strádali chladem, stísněné prostory jim očividně nedělaly dobře nejen na duši, ale i na těle. Tábor byl přeplněný a mnoho věcí chybělo. Například neměli umyté vlasy, i když zaměstnanci říkali, že hygienické potřeby mají. Když jsme nakoupili šampóny, tak příště měli vlasy umyté. Možná si jen neuměli říct. Obecně zaměstnanci tvrdí, že vše mají, a pokud ne, tak to zašantročili. Ale když třeba vidíš, jak rychle si oblékají ponožky rovnou na nohy, aby o ně nepřišli, tak si uděláš obrázek sama. Je pravda, že oděvů je dost a charita je distribuuje, ale pro ty je možné dojít si jen 2x týdně během hodinové „procházky“, kterou lze třeba taky využít pro rozhovor s návštěvou, právníkem apod. Jenže tahle hodina se často smrskne na deset minut kvůli úředním obstrukcím, takže pak je člověk vděčný za to, že v té hromadě věcí najde aspoň typově to, co mu schází, velikost (třeba

bot) už nestihne řešit. Bohužel ani balíčky přímo konkrétním lidem nejsou bez rizika, ztrácí se z nich nové věci i drobnosti jako čokoláda nebo káva, ačkoliv personál tvrdí, že příjemci vše dostali.

Nebezpečná situace

Představuji si, že takhle mohl na začátku vypadat i koncentrační tábor. Moje židovská teta vzpomínala, jak jim hodní dozorcí během transportu mezi tábory natrhali švestky. Ale pak tu jsou ti zlí a systém. V Bělé jsou kompetentní zaměstnanci, ale i takoví, kteří neprošli psychologickými testy, ale přesto byli přijati. Takže lidé na svém místě i ti, kteří už přichází s tím, že uprchlíci jsou „čmoudi“, „psi“ a „zvířata.“

Důležitá je ale role vedení, resp. politické reprezentace a toho, jaké vysílá signály. A signál od ministra vnitra zní: přichází se mají mít v táborech co nejhůř. Zároveň dotčené instituce jednájí pomalu, a pod tlak se dostávají zaměstnanci tábora i ze strany vlastního zřizovatele. Přeplněný tábor, nedostatek personálu, chybí potřebné profese, nejsou vhodné podmínky pro jejich bydlení. Na začátku tu například byl jediný sociální pracovník na 100-150 dětí, které chodily do školy – na směny.

Ministerstvo překročilo hranici legality, už samotné zadržování je zřejmě nelegální. Dále už to jde samospádem. Nikde není psáno, jaký je „standard“ péče o migrant, nerozlišuje se uprchlík a migrant, nebere se v potaz cílová země utíkajících. Vězni mají svá práva, běženci jsou ve slepém úhlu práva. To je nebezpečná situace. Koncept obecně uznávaných lidských práv tu selhává.

Banalita zla

I ti „dobří“ pracovníci zařízení mají pocit, že se uprchlíkům daří dobře, mají vše, co potřebují, a nejsou dost vděční za péči, kterou dostávají. Například jsme viděli jejich boty –

Takzvaný stanfordský vězeňský experiment je jedním z nejznámějších experimentů sociální psychologie. Byl proveden roku 1971 americkým psychologem Phillipem Zimbardem. Spočíval v uzavření určitého počtu dobrovolníků do uměle vytvořeného vězení v rolích vězňů a dozorců a sledování jejich chování. 12 vězňů a 12 dozorců bylo vybráno ze 75 studentů-dobrovolníků. Zcela záměrně byli vybráni psychicky vyrovnaní a zdraví jedinci. Experiment musel být předčasně ukončen kvůli neočekávané krutosti dozorců a psychickému stavu všech účastníků experimentu. Uvidíme, kdy bude ukončen český experiment.

zničené nebo jen kroksy. V září nebo říjnu už bylo třeba pět nad nulou. Tak jsme se zmínili před zaměstnankyní, že seženeme boty, a ona udiveně řekla, že to přece není potřeba, boty mají. Přitom jsme pět minut před tím viděli, jaké to jsou boty. Nelhala ani to nemyslela nijak špatně. Hannah Arendt pro to má termín „banalita zla.“ Žena s botami si ani nevšimla, že překročila linii mezi dobrem a zlem. „Dobrá jablka“ se snadno přizpůsobí „zkaženému koši“ („good apples in a bad barrel“, Phillip Zimbardo) A zkažený koš znamená nejasná pravidla, pokušení moci, nulová kontrola, jazyková bariéra. Uprchlíci upadají do pasivity, útrpnosti a deprese, mají pocit, že nemá cenu se bránit. Šíří se různé zprávy o lidech, kteří se soudně bránili, a byli proto šikanováni, nebo později propuštěni. Chybí informace o tom, co je možné uvnitř, natož o tom, co je venku. Vzniká nepřehledná právní situace se všemi riziky, která k tomu patří. Podmínky pro vznik této situace ale nedala migrační krize, nýbrž politická reprezentace a absence pravidel. Podobně jako v případě dehumanizace vězňů v irácké věznici Abu Ghrajb po americké invazi.

Okamžik naděje

Ze začátku jsem si myslel, že nejvíc času nejspíš strávíme s dětmi, ale když jsem s malými kluky hrál fotbal, pochopil jsem, že ti se neztratí. V týmu perfektně

spolupracovali, hráli fair-play a daleko líp než já. A mají rodiče. Naopak nejhůř na tom jsou samotní muži. Samota, nedostatek informací, bezmoc a nicnedělání je drtí. Nemají žádný kontakt s rodinou. Telefony jim byly zabaveny a náhradou má být karta se 160 Kč kreditu. Tady nejvíc při rozhovorech i aktivitách cítím, že naše návštěvy mají smysl. Přinášíme jim informace zvenku, mluvíme s nimi, ale i zpíváme, modlíme se... Vzniká dokonce specifická vězeňská kultura – písně, povídky a básně, v angličtině nebo mateřských jazycích. Vždycky nás společná chvíle na okamžik vzpruží a dodá naději.

Materiální situace v táboře se pod tlakem veřejnosti a institucí zlepšila, také uprchlíků už není tolik. Beznaděj tu ale vládne dál. Horizont propuštění se vzdaluje, buď politickým rozhodnutím, nebo za trest (např. za protestní hladovku a sebezraňování). Běženci mají strach z deportace zpět do nestabilních regionů, především muži, prchající ze strachu před verbíři ISIS. Deportace pro ně znamená jistou smrt. Proto drželi hladovku, zraňovali se a jsou ochotní přijmout i pokutu za nelegální vstup na naše území. Perspektiva naděje a jasná informace, co bude dál, jsou pro běžence stále to nejpodstatnější, ale nedostatkové zboží.

**Mikuláš Vymětal,
Marie Jüptner Medková**

■ Mikuláš Vymětal je na práci s menšinami zvyklý.

Foto: archiv Mikuláše Vymětala

Vrbětické výbuchy

Když v říjnu loňského roku vybuchl ve Vrbětících na Zlínsku první sklad s vojenským materiálem společnosti Imex Group, nikdo si nedokázal představit, jaká se s tím spustí lavina. Po explozi druhého skladu stejné společnosti začínalo být jasné, že Vrbětice nebudou jen obyčejným neštěstím. Kromě reálných výbuchů zde došlo i k několika výbuchům symbolickým, které přiblíží následující text.

Výbuch č. 1: trestuhodná nevědomost

Areál vrbětických muničních skladů patřil v minulosti armádě. Sklady ale byly v rámci reformy shledány nadbytečnými a vojáci areál v roce 2006 opustili. Areál následně přešel pod státní podnik Vojenský technický ústav (VTÚ) zřizovaný ministerstvem obrany. VTÚ následně objekty pronajímал civilním firmám, které sklady využívaly pro uskladňování zbraní, munice a dalšího nebezpečného materiálu.

Do osudného výbuchu se odpovědné orgány o fungování areálu mnoho nezajímaly. Krátce po výbuchu tak zástupci kraje, hasiči a ministerstvo obrany i vnitra neměli jasno o režimu fungování skladů. Kvůli mylným domněnkám o pokračujícím vojenském režimu tak zodpovědní úředníci nezařadili areál do krizového plánu Zlínského kraje. To mělo za následek, že nebyly včas k dispozici dostatečné informace o tom, jaká případná nebezpečí obyvatelstvu a zasahujícím jednotkám hrozí.

Přesto, že se ve vrbětických skladech nacházely tisíce tun nebezpečného materiálu, nikdo se dle dosavadních poznatků neměl k řádnému dozoru. V momentě výbuchů si odpovědnost za kontrolu mezi sebou začaly přehazovat ministerstvo obrany, báňský úřad a policie. VTÚ uvedl, že zodpovídal pouze za technický stav skladů a revize, nikoliv však za kontrolu uložení a nakládání se skladovaným vojenským materiálem. Policie dávala ruce pryč s tím, že neodpovídá za kontrolu výbušnin, báňský úřad zase namítal, že do jeho kompetence nespádají zbraně a munice. Kontroloval tak někdy někdo,

co se v dotčených skladech skutečně dělo a co se tam nacházelo?

Výbuch č. 2: policejní selhávání

Na práci policie se v souvislosti s výbuchy snesla vlna kritiky. Řada pyrotechniků a soudních znalců odsuzuje způsob, jak liknavě policie ke kauze přistupuje. Dlouholetý pyrotechnik Ladislav Zagiba například nechápe, proč se se zajišťováním důkazů čeká až do jara 2016. Dle jeho slov po roce a půl od výbuchu nebude možné zajistit žádné stopy a zjistit skutečnou příčinu výbuchů. Jiný nejmenovaný pyrotechnik naznačil, že vyšetřující orgány se chovají tak, že ve skutečnosti nechtějí najít nic.

Ministerstvo vnitra a Policejní prezidium kontruje nutností zajistit bezpečnost pro zasahující složky Integrovaného záchranného systému. Nestačilo ale zajistit jen nebezpečná místa bezprostředně ohrožující práci vyšetřovatelů? Proč se čeká až na kompletní vyskladnění všech objektů a vyčištění části prostoru? Hmatatelných stop po těchto aktivitách asi již moc nebude...

Policie byla zkritizována i kvůli kontrolám civilních muničních skladů. Policejní sbor disponuje zhruba pěti desítkami speciálně vycvičených policistů, kteří pravidelně provádějí kontroly subjektů nakládajících s municí. V České republice je ale více než 2 300 držitelů zbrojní licence, kteří mohou nakládat se střelivem či municí. Větší množství tohoto materiálu skladuje v Česku asi 20 soukromých firem ve 30 provozovnách. Ročně proběhne celkem 400 až 500 policejních kontrol.

Po výbuchu skladů požádal ministr vnitra Milan Chovanec o mimořádné kontroly, během nichž byla překvapivě nalezena řada vážných pochybení vedoucí až k trestním oznámením. Je to bohužel důkazem, že dosavadní praxe kontrol nebyla dostatečná a efektivní. Potvrdil to i sám Chovanec, který v jednom rozhovoru uvedl, že stát sice má informace o skladovaném zbrojním materiálu a podnikatelských aktivitách, ale skutečný stav není údajně možné neustále ověřovat.

Výbuch č. 3: zneužívání armády

Vláda se rozhodla povolat na pomoc se vzniklou krizí armádu. Na první pohled může vypadat, že na tom není nic divného. Mezi poslání armády totiž vedle ochrany a obrany územní celistvosti republiky a mezinárodních závazků patří i vnitřní funkce v podobě zajišťování bezpečnosti občanů. Vždy ovšem až po vyčerpání možností a kapacit ostatních složek.

Dalo by se pochopit, pokud by vojáci poskytli prostředky nezbytné pro asanaci kontaminovaného prostoru od rozlétané munice, případně pyrotechniky, kteří dobře znají vojenskou municí a kteří mohou významně pomoci s vyčištěním prostoru.

Jenže politické elity rozhodly povolat vojáky navzdory tomu, že celá událost spadá zcela do kompetencí policie. Policejní sbor navíc disponuje i dvojnásobným počtem personálu. Tehdejší náčelník generálního štábu Petr Pavel trefně poznamenal, že „na hlídání pásky není potřeba speciální výcvik, který vojáci mají.“ Názory odborníků však nebyly vyslyšeny a areál ve Vrbětících od prosince 2014 začalo nepřetržitě střežit zhruba 200 profesionálních vojáků, jejich počet byl postupně navýšen na 450. Od léta areál hlídá asi 300 vojáků a s koncem letošního roku jejich úkol pravděpodobně skončí.

Proč vláda v řádu dní po druhém výbuchu rozhodla o nasazení armády a nepožadovala logičtější posílení

přítomnosti policie, která zásah i vyšetřování řídí? Šlo snad o pokus vylepšit image českých vojáků v očích veřejnosti? Nebo sbírání politických bodů? O rok dříve při povodních vláda tak aktivní nebyla...

Výbuch č. 4: zmatečná legislativa

Na základě analýzy, kterou provedlo ministerstvo vnitra, bylo zjištěno, že dosavadní legislativa pro nakládání se zbrojním materiálem je plná nejasností. Analýza odhalila nedostatky především v nedostatečné provázanosti norem. Navíc příslušné předpisy jasně nedefinovaly specifický režim pro nakládání s municí a ani související kontrolní režim. Dotčenou oblast dosud řeší především zákon o zbraních a střelivu, který se ale primárně zaměřuje na střelné zbraně. Na základě této normy policie kontroluje hlavně evidenci, způsob a zabezpečení uložené munice. Nikoliv však to, jak předejít výbuchu.

Pokud obchodní společnost znehodnocuje munici a nakládá se získanými výbušninami, podléhá dále kontrole báňské správy a dalším předpisům. V areálech, ve kterých se s municí a výbušninami nakládá, musí být dále splněny podmínky podle zákona o prevenci závažných havárií. Kontrolu toho má na starosti více organizací včetně hasičského sboru, přičemž jejich činnost má koordinovat ministerstvo životního prostředí a Česká inspekce životního prostředí.

Platné předpisy se vztahují zpravidla na soukromé subjekty. Policie a armáda mají dále své vnitřní předpisy, které s ohledem na rozsáhlé výjimky nelze obecně na civilní subjekty aplikovat.

Výbuch č. 5: podivný obchodník se zbraněmi

Výbuchy poškozené sklady patříly ostravské společnosti Imex Group, jejímž majitelem je Petr Bernatík ml. Bernatíkovi však nejsou ve zbrojním byznysu nikým neznámým a mají zajímavou minulost.

■ Tato fotka je pouze ilustrační. Dodnes nemáme úplný přehled, co se ve Vrbětích skladovalo.

Zdroj: pixabay.com

Petr Bernatík st. byl dříve majitelem společnosti Arms Moravia. Na přelomu tisíciletí tato společnost od ministerstva vnitra s aktivním přispěním ministra vnitra Stanislava Grosse bez soutěže odkoupila protitankové střely s úmyslem prodat je do válkou zmítaného Konga. Přestože se na vývoz zbraní do této země vztahovalo mezinárodní embargo, z rozhodnutí ministra zahraničí Jana Kavana Arms Moravia obdržela potřebnou licenci. Obchod následně posvětila vláda v čele s premiérem Milošem Zemanem. Obhajobu obchodu tehdy připravoval Kavanův náměstek Hynek Kmoníček, současný ředitel zahraničního odboru prezidentské kanceláře. Z obav před mezinárodním skandálem Bernatík nakonec zbraně do Konga napřímo nevyvezl, požádal však o licenci na vývoz pro stejné zbraně do sousedního Zimbabwe. O pochybnou transakci se zajímala i policie, nakonec ale případ po měsíci vyšetřování odložila.

Arms Moravia, později přejmenovaná na Technoex, ale měla problémy se zbrojními obchody i později. V letech 2003-2004 vyhrála tendr na odprodej armádou vyřazených bitevníků Su-22. Za bitevníky však nezaplatila a obchod padl. Údajně pak poškodila i nového

vítěze tendru tím, že zlobbovala příslušné úředníky a znemožnila udělení licence na vývoz těchto letadel.

Společnost figuruje i v řadě dalších kauz spojených s podivným obchodováním se zbraněmi. Nejznámější je asi případ z roku 2005, kdy společnost Technoex bez patřičných licencí vyvezla na Slovensko šest desítek samopalů Škorpion a vojenské střelivo. Soud ale otce a syna Bernatíkovy nakonec zprostil obžaloby.

Bernatíkova společnost dle zjištění Hospodářských novin měla velmi dobré vztahy na ministerstvech obrany, vnitra či zahraničí. Zřejmě díky přátelským vazbám opakovaně dostávala od ministerstva průmyslu licence k obchodům se zbraněmi, přestože dlužila státu na sociálním a zdravotním pojištění.

Kvůli předchozím aktivitám a narůstajícím dluhům skončila společnost Technoex v insolventu. Na pohledávkách věřitelům, z drtivé většiny českému státu, dluží okolo 20 milionů korun. Rodinný zbrojní byznys se ale mezitím přesunul na Imex Group. Tam Bernatík st. již oficiálně nesmí působit kvůli předchozím aktivitám.

pokračování na straně 22

pokračování ze strany 21

Jméno Petra Bernatíka st. se objevilo i v souvislosti s komunistickou Státní bezpečností, na což upozornil týdeník Euro. Bernatík měl koncem 80. let nejprve pracovat jako spolupracovník s krycím jménem Zbrojír, posléze jako agent s označením Ota. Bernatík působil jako znalec v oboru historických zbraní a udržoval kontakty s řadou cizinců. Dokonce byl bezvýsledně prošetřován, zda se nepodílel na skupování zbraní v socialistických zemích a jejich následném vývozu do kapitalistických států. Bernatíkových zkušeností a vazeb mohla údajně posléze využívat některá z polistopadových tajných služeb nebo policie. Tím by se vysvětlila řada přešlapů, které byly de facto vědomě přehlédnuty odpovědnými orgány.

Co dál?

Škody za vrbětickými výbuchy nebyly stále vyčísleny, ale již nyní se odhadují na desítky až stovky milionů korun. Samotný výbuch, který nemá v historii obdoby, ale odhalil především řadu faktů ukazující na bílá místa v českém obchodu a nakládání se zbrojním materiálem.

Po dvou desítkách let došlo k situaci, kdy většina vojenského materiálu, zbraní a střeliva není pod faktickou kontrolou státu, nýbrž soukromých subjektů. Na tom by nemuselo být nic špatného, pokud by stát dostatečně plnil svou funkci v oblasti kontroly a regulace. Vrbětická kauza nám bohužel ukázala, že tomu tak nebylo. Můžeme být rádi, že tragédie stála život „pouze“ dva pracovníky Imexu a nebyly způsobeny ještě větší ztráty na životech a majetku.

Nejasná legislativní úprava a spory o kompetence v oblasti dohledu vytvořily v ČR prostředí, kterého firmy zabývající se obchodem se zbraněmi umí dobře využívat, ne-li zneužívat. Jinak by totiž nebylo možné, aby společnosti s kontroverzní minulostí jako Imex Group mohly vůbec kdy získat potřebné licence a obchodovat s tak nebezpečnými komoditami. Zákonitě se ozvaly hlasy z řad laické i odborné veřejnosti volající po změnách a lepší kontrole zbraní a munice. Vláda k těmto výzvám není hluchá a připravuje rozsáhlou změnu pravidel pro obchod se zbraněmi. Nezbyvá než doufat, že nezůstane pouze u dílčích úprav, ale že skutečně dojde k efektivním změnám systému a přerušení pochybných až mafiánských provázání zbrojařů s politiky a odpovědnými úředníky.

Ladislav Havelka

Hledá se antibabiš. A ne jeden

S liberální demokracií to jde u nás stále od desítky k pěti. Babišovo ANO má dlouhodobě nejvyšší preference a demokratická opozice aby se pomalu bála, zda se příště dostane do parlamentu. Když se k tomu připočte Miloš Zeman libující si v degradaci prezidentské funkce, tak slabší povahy začínají přemýšlet o emigraci. Přesto již existují náznaky, že se vítr obrací. Pro liberální tábor to znamená jediné – být na možnou změnu poměrů připraven. A to se zatím bohužel neděje.

Politický projekt Andreje Babiše již stačil ukázat své slabiny v plné nahotě. Nejde jen o vršící se problémy na komunální úrovni. Ty se daly čekat, tolik „zaměstnanců“ ani Babiš neuhlídá. Navíc jeho stranické podřízené nespojuje žádná idea. Spojuje je kariérismus, případně jakýsi problém s liberální demokracií. Jenže ještě větší potíž než pytel kariéristických blech představuje pro ANO skutečnost, že nemá program.

Zatím ekonomika roste a části populace se ještě nestačil okoukat Babišův styl. Těmto lidem je celkem jedno, když „Andrej“ nedodrží veřejně uzavřenou sázku nebo když jeho Agrofert zničí úrodu nepohodlnému sedlákovi. Pouze morálními apely bohužel oligarchu porazit nelze, úvahy o vyhasínání polistopadové liberální demokracie trápí jen omezený počet voličů. Proto je daleko důležitější ukázat, že Babiš žádnou významnou změnu k lepšímu neprosadil. To, že úřady nakupují levněji kancelářské potřeby nebo živnostníci budou pod dohledem elektronických pokladen, zemi kupředu neposune. Babišova politika staví na negaci, pozitivně se tváří pouze na billboardech. Navíc vyhlídky jsou v tomto ohledu jen horší a horší, o čemž svědčí i Babišova populistická rétorika spojená s uprchlickou krizí.

New Deal

Za této situace se naskytá šance pro demokratickou opozici kolem TOP 09 a ODS přijít s pozitivním, propracovaným programem. Problémů, které současná vládní koalice v podstatě přehlíží, není málo. Místo, aby třeba s ohledem na rychle stárnoucí populaci Babiš a spol. urychleně vypracovali penzijní a zdravotní reformu, raději vzbuzují dojem, že stačí pochytyt všechny korupčníky, a máme vystaráno. Témat, která lze zapracovat do promyšleného programu, jež by opozice mohla prezentovat jako šanci pro Českou republiku a dávat ho do kontrastu s prázdným oligarchickým projektem, by se našla celá řada.

Jakékoli zboží se dnes špatně prodává bez atraktivního obalu. U politických programů a kampaní to není jiné. V tomhle by se opoziční strany měly u ANO poučit. Ke kvalitnímu politickému marketingu a najmutí příslušných expertů nepotřebuje partaj miliardy z Agrofertu, bohatě vystačí miliony ze státních příspěvků. Nota bene, když vzrůstá role sociálních sítí, kde často rozhoduje chytrost, nikoli peníze.

Ted' jde o to, kdo opoziční „New Deal“ voličům nabídne. TOP 09 a ODS preferenčně skomírají, přímo se tedy nabízí, aby spojily síly. Obě pravicové strany však dlouhodobě tvrdí, že jejich fúze nepřipadá v úvahu, protože se liší v důležitých otázkách typu členství v EU nebo migrace. To je sice pravda, na druhou stranu i zde by určitě šlo nalézt pragmatický průnik. Navíc Babiše lze porazit především v ekonomických tématech, a tady se ODS i Topka více méně shodnou.

Tanec s legendou

Kdyby se stal zázrak a opoziční pravicové duo by svolilo ke společné kandidatuře ve volbách, nastala by samozřejmě otázka, kdo má být volebním lídrem. „Tančíme s tím, kdo je na sále,“ hájí se občas politici, když jsou přinuceni ke spolupráci s někým kontroverzním. Na opozičním parketě za nejlepšího tanečníka platí Miroslav Kalousek. Výborný, často i vtipný řečník a diskutér, který dokáže Babišovi účinně čelit a argumentačně ho porážet. Zároveň však politik stížený černou legendou o svých korupčních sklonech. Té se nepůjde úplně zbavit, ale rozhodně lze její účinky utlumit. Pokud by se povedlo šéfa TOP 09 obklopit výraznými osobnostmi, které by reprezentovaly stranu nebo případnou koalici stejnou měrou jako on, mohl by se lídrem spojené pravice stát. Když trochu ustoupí do pozadí a s Babišem bude svádět jen ty opravdu důležité bitvy (k těm určitě nepatří přetahovaná o fixku nad obří maketou účtenky ve sněmovně), může mu to jen prospět.

Kdyby spojená pravice místo modelu „Babiš vs. Antibabiš“ nastolila model „Babiš vs. tým politiků profesionálů s tahem na branku“, prázdnota „hnutí“ ANO, které slouží jen jako oligarchova servisní organizace, by byla ještě zřetelnější. Případný středopravicový tým by ideálně měl zahrnovat i myšlenkově spřízněné nestraníky, dejme tomu odborníky, kteří by se však

■ Já to беру, šéfe.

Zdroj: Top09.cz

nespokojili s rolí kluka nebo holky z plakátu, ale vahou své profesionality by dali punc liberálně demokratickému projektu. Určitě nemá cenu vytvářet novodobé Občanské fórum, musí se jednat o programově soudržné uskupení.

Pravolevé vidění světa za snížené viditelnosti

To neznamená, že není třeba hledat styčné body s demokratickými vládními stranami, tedy s ČSSD a KDU-ČSL. Minimálně se středovými lidovci by mohla vzniknout dohoda na společném kandidátovi do prezidentských voleb, jenž by definitivně poslal Miloše Zemana zpět do vyšších hvězd. S ČSSD premiéra Bohuslava Sobotky se užší spolupráce očekávat asi nedá. Sobotka byl před volbami ochoten vládnout s podporou komunistů, a byť Babiše za jeho výpady proti parlamentní demokracii přesvědčivě kritizuje, do vlády by s ním kvůli udržení premiérského křesla šel nejspíše znova. Navíc často s přehnaným despektem vzpomíná na nedávnou vládu „pravice“. Stejně ideologicky vystupuje předseda ODS Petr Fiala, který Sobotkovu vládu kritizuje za „socialismus“. Podobné pravolevé soupeření se však hodí do lepšího počasí, než máme teď. To pochopil zmíněný Kalousek. Ten jistou

spolupráci s ČSSD nevylučuje, protože za momentálně nejdůležitější věc považuje boj proti Zemanovi a Babišovi, z nichž každý svým způsobem ohrožuje liberální demokracii.

Každopádně ODS a TOP 09 by v této situaci neměly tříštit síly, už jen třeba kvůli volebnímu systému zvýhodňujícímu velké strany. Je samozřejmě možné nechat vše při starém a čekat, až se Babiš sám zneemožní. K tomu nakonec asi dojde, ale hrozí tu, že se po jím umetených cestách dostane k moci někdo ještě nebezpečnější. Proto by bylo fajn, kdyby tu existovala silná, věrohodná, nepopulistická alternativa. Svě voliče by si určitě našla. Stačí si vzpomenout, že v druhém kole prezidentské volby v roce 2013 proti Zemanovi hlasovalo 45 % lidí. Nelze samozřejmě úplně míchat parlamentní a prezidentské volby resp. Babiše a Zemana, ale jakási voličská základna odmítající populismus a dryáčnický styl tu existuje. O její podporu si ovšem politici musí přesvědčivě říci. Ten proces je nicméně obousměrný. I nestraníci, občanskí aktivisté, voliči musí dát najevo: tady jsme, tohle chceme, v tomhle pomůžeme. A zazvoní zvonec, ale pohádky rozhodně nebude konec. Bude to budíček.

Tomáš Fošum

Digitální Česko žije ve strategiích

Praha se v indexu digitálních měst umístila nejlépe z celé středovýchodní Evropy. Překvapivě předstihla i estonský Tallin, hlavní město země, která platí za vzor digitální ekonomiky.

Praha se vyšplhala na 19. místo z 35 měst hodnocených v Evropském indexu digitálních měst (EDCi). V konkurenci s Londýnem, Berlínem, Amsterdamem nebo Paříží je to velmi dobré umístění. Ostatní města našeho regionu skončila hůře - Budapešť na 22. místě, Varšava na 24. pozici. Bratislava se v pořadí sestaveném britskou společností Nesta umístila na 25. místě.

Zajímavé město pro IT byznys

Tvůrci žebříčku vyzdvihují v Praze kvalitu života a dostatek kvalifikované pracovní síly. „Levné bydlení, dobrá kvalita veřejné dopravy a nízké daně dělají z Prahy zajímavé město pro založení nebo přestěhování byznysu z jiného místa,“ stojí v hodnocení EDCi. Praha může těžit i z výhodné geografické polohy – cesta do Berlína trvá autem čtyři hodiny a letecky je možné se dostat do Londýna za dvě hodiny. Za zmínku stála autorům i dobrá dostupnost wi-fi a velké množství internetových kaváren.

Jako úspěchy české digitální scény vyjmenovává studie globální výrobce

antivirového softwaru AVG a AVAST a herní společnost Warhorse Studios, která stojí za úspěšnou videohrou Mafia 1 a 2. Jako důležité start-upy vybrali tvůrci zprávy firmu SocialBakers, jež se zaměřuje na analýzy sociálních sítí, a společnost Apiary, která se věnuje aplikacím a nedávno přesídlila do San Francisca.

Slabinou pražského prostředí je podle zmiňovaného dokumentu převaha češtiny nad angličtinou při veřejných akcích. Klíčovým nedostatkem je náročná byrokracie, která zabraňuje vzniku start-upů.

Mít tak státní správu jako Estonsko

Velmi podobně jako Praha dopadla při srovnávání i Česká republika jako celek. V indexu DESI zpracovávaném Evropskou komisí se Česko dostalo na 17. místo z 28 hodnocených členských států. Ze zemí Visegrádu jsme sice nejlepší, ale na frak nám dalo Pobaltí. Tedy, pokud bychom do indexu nezapočítávali poslední indikátor – veřejnou službu, dostalo by se Česko na

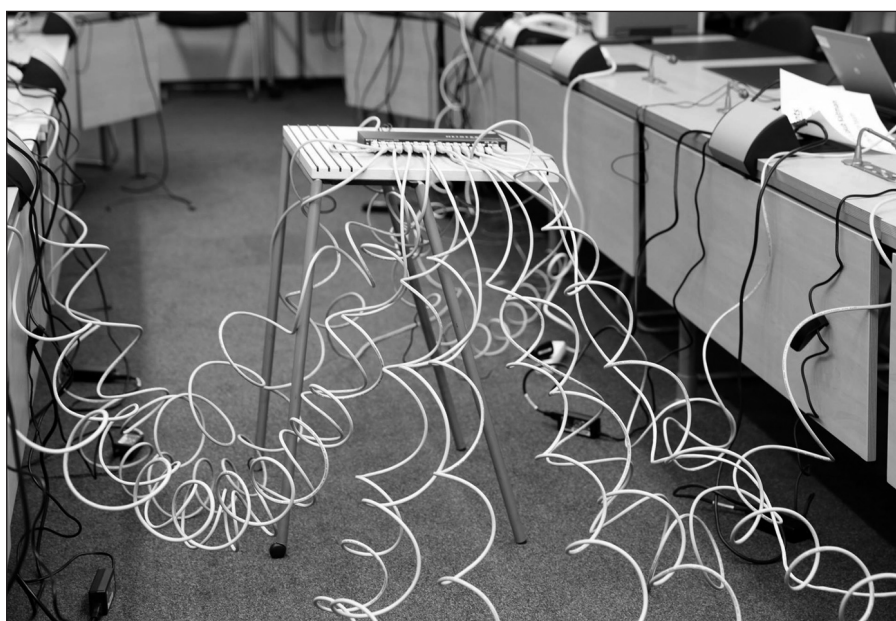
úroveň Estonska, jež obsadilo 7. místo. Jeho bývalý premiér Andrus Ansip, který se pyšní tím, že se mu podařilo digitalizovat ekonomiku i státní správu, nyní v Evropské komisi odpovídá za vytváření evropského digitálního trhu. Hůře než Česko na tom jsou v digitalizaci státní správy jen Bulharsko, Slovensko a Maďarsko.

Zajímavé a možná charakteristické je zjištění společnosti Deloitte. U většiny českých i slovenských soukromých firem došlo po odeznění ekonomické krize ke stabilizaci rozpočtů na IT. Jinak je tomu v organizacích veřejné správy. V 78 procentech veřejných organizací v Česku a na Slovensku došlo v roce 2014 k poklesu výdajů na IT.

České státní správě rozhodně nechybí digitální strategie. Po návratu z letošních prázdnin vláda schválila Akční plán pro rozvoj digitálního trhu. V roce 2013 vznikla strategie Digitální Česko 2.0, která navazovala na dokument Digitální Česko z roku 2011. Dále existují plány jako Strategie digitálního vzdělávání do roku 2020 z loňského října či Strategie rozvoje informačních a komunikačních technologií regionů ČR v letech 2013 - 2020.

Vtipné je, že většina úředníků stejně jako politiků se rychle naučila důležitá hesla jako digitální ekonomika, nová průmyslová revoluce, internet věcí a služeb, „digital by default“, průmysl 4.0, cloud computing, vysokorychlostní internet atd. Velmi rádi tyto magické formule používají, a proto je čtení digitálních strategií plných těchto hesel značně náročné.

Přes všechnu píli při sestavování strategií táhne veřejná správa schopný soukromý sektor ke dnu. Zatěžuje ho byrokracií a nepříspívá

■ Moderní ekonomika nejsou jen dráty.

Zdroj: Facebook/DigitalAgenda

Nevíte si rady s vánočními dárky?

Darujte sobě nebo svým blízkým časopis

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Demokratický střed je jediné tištěné periodikum v češtině zaměřené na střední Evropu.

S **předplatným** budete mít jistotu, že všechny články obdržíte **vždy a včas**.

Roční předplatné (4 čísla) i s poštovným je **pouhých 180 Kč!**

Objednávejte na mailu: redakce@demokratickystred.cz

Číslo účtu: **2400332468/2010**

ani k rozvoji výhod, které má Česko z toho, že jeho obyvatelé jsou novým technologiím nesmírně otevření. Podle aktuální studie Aspen Institutu se v Česku rozšířily mobily a bezkontaktní platební karty nejrychleji v Evropě. Také obliba nakupování na internetu je v naší zemi nesmírně vysoká.

Vzpomněla jsem si při četbě výše zmiňovaných studií na mnoho hodin, které jsem proseděla na konferencích a debatách věnovaných české konkurenceschopnosti a strategiím, jak ji podpořit. Podobné to bylo koncem října i na výroční konferenci Aspen Institutu, kde si ekonomové a experti notovali s premiérem Bohuslavem Sobotkou v popisu slabin české ekonomiky.

V případě digitalizace je podle premiéra nejhorší situace ve státní správě. „Řada zemí nám utekla. Chybou bylo také zrušení ministerstva informatiky,“ řekl Sobotka. „Založení firmy trvá v ČR 19 dní, V Estonsku 4 dny,“ tvrdil zase bývalý vicepremiér za vlády ČSSD Martin Jahn z Volkswagen Group.

Ach ty české hlavy...

Všichni zúčastnění také poukazovali na zhoršující se výsledky českého vzdělávání. „Digitální revoluce do konce dekády otočí všechny obory naruby. Především

ve vzdělávání jsme se nepřipravili na budoucnost,“ řekl Pavel Kysilka z České spořitelny.

To, co potřebujeme, je udělat změny ve vzdělávání,“ uznal Sobotka. Kysilkův návrh inspirovat se Singapurem, který razantně navýšil platy učitelů a investice do pedagogických fakult, aby se podařilo zásadně zlepšit vzdělávací systém, je však podle premiéra neproveditelný. Nesouhlasili by s ním prý ostatní zaměstnanci státu, kteří by se kvůli němu museli smířit se stagnací vlastních příjmů. Dobře, ale o čem se tu potom bavíme? Obávám se, že i u plánů na snížení byrokracie pro start-upy se objeví řada lidí, kteří jim budou chtít pomoci spíše pomocí formulářů a nesystémových grantů místo, aby je nechali dělat to, co mají – podnikat, vydělávat a potom platit daně.

Marie Chrástková

Náš přítel Lukašenko

V polovině října se v Bělorusku konaly prezidentské „volby“. Podle očekávání se jasným vítězem stal Alexandr Lukašenko. Oproti roku 2010 proběhlo vše poklidně, nedošlo na masové represe a ani aktivita opozice nebyla nijak ohromující. Na této jinak nudné události byl zajímavý její mezinárodní přesah.

Volit?

To radši na návštěvu k tchýni!

Podle Ústřední volební komise zvítězil při účasti 86 % oprávněných voličů Alexandr Lukašenko se ziskem 83,49 % hlasů. Pro opoziční kandidátku Tacianu Karatkevič hlasovalo 4,42 % voličů. Zbývající dva kandidáti byli jen do počtu – ostatně k vítězství Lukašenkovi pogratulovali ještě před zveřejněním oficiálních výsledků voleb. Karatkevič, která byla vůbec první ženou kandidující na běloruského prezidenta, výsledky voleb neuznala. Podle svého názoru měla získat mezi 20 a 30 % hlasů voličů. To se ale jeví jako přehnané očekávání, jelikož velká část opozice její kandidaturu nepodpořila. Účast ve volbách totiž podle Anatola Labiežka, šefa opoziční Sjednocené občanské strany, legitimizuje režim, a vyzval proto voliče, aby k volbám nechodili a šli radši na ryby, na houby nebo k tchýni na palačinky.

Strach z Majdanu

O demokratických volbách nemůže být v Bělorusku řeč. Lukašenko vládne pevnou rukou již 21 let a k udržení se u moci využívá jakýkoliv prostředků – od změn ústavy až po masové zatýkání a násilí. Podle vyjádření šefa pozorovatelské mise OBSE Kena Harstedta měly volby k západním standardům daleko. Nesrovnalosti se objevovaly v seznamech voličů, při kontrole počtu podpisů nutných ke kandidatuře, vydávání volebních lístků nebo při sčítání hlasů. V médiích byla v předvolební kampani jednoznačně zvýhodněna stávající hlava státu.

Navzdory všem nesrovnalostem se volby odehrály v poklidné atmosféře. V Minsku sice demonstrovalo proti Lukašenkově diktatuře pár stovek aktivistů, v čele s čerstvě propuštěným Mikalajem Statkevičem. Většina běloruské společnosti však

byla apatická. Důvodem není pouze vnitropolitická situace a pocit, že se nedá nic změnit, ale ve velké míře také konflikt na Ukrajině. V jeho světle se stabilita pod Lukašenkem nejeví zas tak špatně a hesla obsahující slovo Majdan vyvolávají spíše strach než naději. A podobný názor má i Evropská unie.

Za nezávislé Bělorusko

Lukašenkovo zahraničněpolitické lavírování mezi Moskvou a Bruslem se momentálně promítlo do zlepšení vztahů s EU. Minsk se evidentně obává toho, že jeho velký bratr na východě by se mohl pokusit omezit běloruskou nezávislost. Putin by si například přál, aby v Bělorusku vznikla ruská letecká základna, což ovšem jeho běloruský protějšek rázně odmítá. Ostatně je dobře známo, co se může vyklubat z toho, když je ruská armáda někde na návštěvě či na dovolené... Moskevský sponzor se navíc sám ocitl ve finanční tísní, a i tento ekonomický prvek žene Lukašenka do náručí Evropanů.

Zahraničněpolitická naivita

Hlavním faktorem zlepšení vztahů Běloruska s EU je jednoznačně Lukašenkovo angažmá v mírových jednáních ohledně ukrajinského konfliktu (tzv. Minské dohody) a neuznání ruské anexe Krymu. Jako určitý umírněný ústupek pak působí to, že Lukašenko v srpnu letošního roku propustil řadu politických vězňů a nezmlátil Bělorusy, kteří protestovali u příležitosti prezidentských voleb. Skoro jako by EU chtěla nad Lukašenkovou diktaturou zamhouřit obě oči a využít toto účelové spojení proti expanzivním ambicím prezidenta Putina. Ministři zahraničí států EU se dokonce shodli na tom, že letošní volby proběhly „nejtransparentnějším a nejlidštějším možným způsobem“, a za vzorné chování odmění Lukašenka dočasným pozastavením sankcí, které byly uvaleny po brutálních represích, jichž se jeho režim dopustil na opozici po

■ Jednou budou takhle volit i tebe, synku.

Zdroj: <http://president.gov.by/>

volbách v roce 2010, a to počínaje lednem 2016. Uvolnění by se mělo týkat asi 170 osob včetně prezidenta samého či zmrazených účtů. Sankce zůstanou naopak v platnosti v oblasti dovozu zbraní a vojenských technologií.

Varšava – radši čert než ďábel

Ze států EU věnuje Bělorusku velkou pozornost Polsko, jež svého souseda vnímá mimo jiné jako nárazníkový stát, který chrání polskou východní hranici před rozpínavým Ruskem. Polsko bylo jedním z hlavních iniciátorů programu Východní partnerství, který má za úkol vybrané postsovětské země včetně Běloruska přiblížit EU. V Bělorusku navíc žije početná polská menšina, které se pod autoritářským prezidentem nevede zrovna nejlépe, což zájem Varšavy o dění v sousední zemi ještě zvětšuje.

Názor, že spojit se s menším zlem (Lukašenko) proti tomu většímu (Putin) je v pořádku, zastávalo polské ministerstvo zahraničí pod vedením Občanské platformy. Podle dnes již bývalého ministra zahraničí Gzregorze Schetyny je nejdůležitější oslabit vztahy Minsk-Moskva, jak jen to je možné. A to i za cenu přátelství s diktátorem. Strana Právo a spravedlnost (PiS), jež zvítězila

v říjnových volbách do polského Sejmu, měla v minulosti tendenci více podporovat běloruskou opozici a občanskou společnost. V současném mezinárodním kontextu je ale pravděpodobné, že se ve vztazích s Lukašenkovým režimem bude držet spíše umírněné rétoriky a spolupracovat s ním, dokud to bude pro EU jako celek výhodné. I pro PiS je ruský medvěd větší hrozbou než pragmatické kamarádění s „batkou“. Na co by ale polská a evropská politika neměly zapomínat, je to, že jediným přítelem vychytralého Lukašenka je, byl a vždy bude Lukašenko.

Kateřina Hamatová

Svobodní dál plují na vlně úspěchů

V závěrečných dvou zápletkách rakouského supervolebního roku udrželi sociální demokraté a lidovci i přes podstatné ztráty své pozice. Notně posílili opoziční Svobodní (FPÖ).

Rekordní zisk „modrých“ v Horním Rakousku

Nejprve se poslední zářijovou neděli konaly zemské volby v Horním Rakousku. Úřadující zemský hejtman lidovec Josef Pühringer (ÖVP) musel svést nejtěžší politickou bitvu své kariéry. Za normálních okolností by předvolební kampaň silně personalizoval a zdůraznil hospodářské kompetence strany, neboť většina obyvatel hodnotí jeho práci pozitivně a přeje si, aby ve funkci setrval další šestileté období. Část voličů ale tentokrát zapochovala, zda ÖVP dokáže správně zareagovat na aktuální migrační vlnu.

Kritika vládní „příliš liberální“ azylové politiky, masivního a nekontrolovaného přílivu cizinců bez jakékoli pasové kontroly či registrace i obavy, zda se integrují do většinové rakouské společnosti, přinesly politické body FPÖ. Pühringerův opožděný pokus konkurovat Svobodným požadavkem obnovy hraničních kontrol nebo zpřísněním azylové politiky nepřinesl očekávaný úspěch. ÖVP zaznamenala v Horním Rakousku historicky nejhorší výsledek od roku 1945. Lidovci i přes značný úbytek hlasů mohou děkovat Pühringerovi - pro 99 % (!) voličů představoval hlavní motiv, proč podpořili právě ÖVP.

Euforické pocity zažívali v Horním Rakousku Svobodní, jimž vyjádřilo důvěru rekordních 30,36 % voličů, čímž s přehledem obsadili druhé místo. V prestižním souboji tak odsunuli na pomyslný bronzový stupeň sociální demokracii. FPÖ navíc poprvé v historii získala místo starosty v hornorakouském statutárním

městě (Wels). U sociálních demokratů zavládly zcela odlišné pocity než u Svobodných. Nejsilnější levicová strana nedokázala zastavit sestupný trend posledních let a musela – podobně jako lidovci – přijmout historicky nejhorší výsledek v poválečné éře.

Duel, který se nekonal

Dva týdny po klání v Horním Rakousku proběhl v Rakousku i v zahraničí velmi sledovaný souboj o křeslo vídeňského starosty. Někteří politologové a komentátoři předpovídali těsný duel o Vídeň mezi obhájcem prvenství socialistou Michaelem Häuplem a jeho vyzyvatelem předsedou FPÖ Heinzem-Christianem Strachem. Proklamovaná konfrontace obou mužů zabezpečila jejich stranám značnou mediální pozornost. Ostatní politické subjekty jen velmi těžce vystupovaly z dlouhého stínu duelu o Vídeň.

pokračování na straně 28

Volby ve Vídni

Strana	2015	2010
SPÖ	39,5	44,3
FPÖ	31	25,8
Zelení	11,6	12,6
ÖVP	9,2	14
NEOS	6,2	x

Zdroj: Parties and Elections in Europe

■ Podpis vídeňské koalice mezi sociálními demokraty a zelenými. Michael Häupl zůstává starostou.

Zdroj: <https://www.wien.gv.at/pressebilder>

dokončení ze strany 27

SPÖ šlo druhou říjnovou nedělí o mnohé. Případná porážka v rakouské metropoli by uvrhla stranu do hluboké krize. Klíč k úspěchu spočíval v mobilizaci vlastních voličů, příznivců ostatních stran a nevoličů. Häupl na rozdíl od Pühringera kategoricky vyloučil jakoukoli spolupráci se Svobodnými a zaujal zcela odlišné stanovisko v otázce migrantů než Strache. Apeloval k soudržnosti, lidskosti a pomoci běžencům s tím, že Vídeň jejich nápor zvládne. Po zveřejnění prvních předvolebních odhadů si nejen on, ale také celá SPÖ zhluboka oddechli.

Ačkoli sociální demokracie ztratila ve srovnání s minulými volbami 5,4%, se značným odstupem porazila druhé Svobodné. K předpovídanému duelu o křeslo vídeňského starosty nakonec nedošlo. Sociální demokracii pomohlo jasné vymezení se vůči Svobodným. Reálná možnost vítězství Stracheho v rakouské metropoli umocněná rekordní podporou FPÖ v Horním Rakousku přiměla především voliče Zelených, aby tentokrát takticky podpořili SPÖ. Vídeňské volby tak obohatily rakouský politologický slovník o nový pojem tzv. vypůjčených hlasů.

Přestože Strache nezvítězil, může být spokojen. FPÖ posílila a ve Vídni zaznamenala historicky nejvyšší podporu voličů. Předseda Svobodných v čele

kandidátky v žádných volbách nepropadl a tato image úspěšného lídra bude zvláště důležitá pro příští parlamentní volby plánované na rok 2018. Zelení mírně oslabili, ale i tak je velmi pravděpodobné obnovení koaliční spolupráce se sociálními demokraty. Vídeňská ÖVP doplatila na nekonkrétní volební kampaň i neschopnost nalézt profilující téma historicky nejhorším výsledkem nejenom v metropoli, ale také ve všech zemských volbách od konce druhé světové války. Pro další vývoj liberálního Nového Rakouska je po sérii předchozích neúspěchů velmi důležitý zisk pěti mandátů na vídeňské radnici.

Jak dál?

Supervolební rok 2015 ukázal zřetelný trend. Zatímco vládní sociální demokracie a lidovci výrazně ztrácejí, opoziční Svobodní posilují. Pro někdejší hegemony rakouské politické scény však není rozhodně nic ztraceno. Nejbližší 2,5 roku nejsou plánovány kromě prezidentských žádné celostátní nebo zemské volby. Kabinet má tak dostatek času a klidu ke konstruktivní práci. Musí začít konečně provádět reformy, neměnit stanovisko v zásadních otázkách a lépe komunikovat s veřejností o svých krocích. Jak ukázaly události ve Vídni, ofenzivní nástup Svobodných lze neutralizovat. Rakouský kabinet ale musí vládnout, a nikoli jen reagovat na aktuální vývoj.

Miroslav Šepták

Fico, pravice a politický marketing

Slovenské parlamentní volby se blíží, uskuteční se již 5. března 2016. Průzkumům veřejného mínění dominuje vládní strana Smer-SD, jež své kroky dobře tematizuje, takže Slovensko se nachází v permanentní kampani. Opoziční strany jsou vidět pouze na billboardech, jinak se jim nedaří získat větší pozornost. O síle jednotlivých uskupení rozhoduje samozřejmě i politický marketing.

Slepenec a „protože Fico“

Současné vládě jedné strany předcházela koaliční vláda čtyř stran, která působila nejednotně, což nakonec způsobilo i její konec. Robert Fico tuto vládu nazýval „slepenec“ a tento termín používá dodnes. Opakuje ho velice často a účelově jej spojuje s neúspěchy pravicových koaličních vlád. Dosáhl zde mediálního průlomu, protože tento výraz stejným způsobem chápou stoupenci Smeru i pravicových stran. A tak může Fico strážit „slepenec“ voliče napříč politickým spektrem. Jistě, za tuto nálepku si pravicové strany mohou do značné míry samy, ale navzdory tomuto konstatování nesmíme přehlížet Ficovu komunikační zručnost. Jeho „slepenec“ šikovně maskuje jednoduchou podstatu. A sice, že Fico nemůže vládnout jen tehdy, když se proti němu ostatní strany spojí. A tak jakákoli koalice proti Ficovi bude už jednou provždy „slepenec“.

Fico s oblibou používá též slovní spojení „protože Fico“. Jedná se o premiérův manévr jak oslabit kritiku směřující vůči jeho osobě. Když premiér užije větu „samozřejmě, všechno je špatně, protože Fico“, dělá ze sebe oběť kritiky, a ne osobu, jež je nositelem problému. Fico na svou obhajobu často snáší mnoho pravdivých faktů, které však nikdo nezpochybňuje. Díky této taktice si mnoho posluchačů nevšimne, že na kritiku vlastně pořádně neodpověděl. Často zmátne i moderátory politických diskusí. Proto je třeba upozornět vždy, když náš ministerský předseda použije obrat „protože Fico“, přičemž se obvykle pousměje.

Jak to ten Fico dělá?

Tohle všechno by nefungovalo, kdyby Fico nebyl charismatickou

osobností a neměl schopnost se učit. Skvělým studijním materiálem pro něj může být Vladimír Mečiar. Fico pochopil, že Mečiar mohl být silný i proto, že 30 až 40 % voličů dává v politice přednost silnému vůdci. Na základě tohoto zjištění je Ficova strategie následující: Politiku dělám já, kontakty s byznysem jsou akceptovatelné, ale nesmí ohrozit dobré jméno předsedy vlády. Tohle Mečiar tak přísně nedodržoval. Fico se od Mečiara odlišuje i tím, že zatímco Mečiar se přeceňoval a ztotožňoval svou osobu s celým Slovenskem, Fico se poctivě soustřeďuje na politiku jako takovou a na Slovensko pohlíží optikou svého voliče.

Emoční neutralita pravicového voliče

Slovenská pravice zůstala společenstvím lidí volících vícero stran. S pravicovým voličem, jenž se obecně cítí politikou nejvíce zklamaný,

se spojuje zvláštní emoční neutralita, až syndrom vyhoření. I tak se dá vysvětlit, proč se nové pravicové strany nedokážou přehoupnout v preferencích přes 20% podporu. Nyní se hraje o voliče někdejší SDKU-DS. Jenže po ní zbyly buď velmi racionální typy, které se rozhodují na poslední chvíli, politika je často štte, ale věří v zastupitelskou demokracii, anebo velmi rezignované typy. Jejich rezignace se projevuje v ignorování voleb. Kritizují Fica i pravici, začínají nedůvěřovat všem včetně médií. Nové pravicové strany tak narážejí na marketingově neplodné území. To však neplatí pro tzv. nepolitické projekty. Tady prostor stále existuje. Naposledy to ukázal volební úspěch projektu Igora Matoviča. Ten v roce 2012 s hnutím Obyčajní ľudia vstoupil do parlamentu coby třetí nejsilnější strana. Ale je tu i čerstvější příklad – prezident Andrej Kiska.

pokračování na straně 30

■ Radoslav Procházka. Bude jednou v obležení novinářů i jako premiér?

foto: Facebook/prochazka.rado

dokončení ze strany 29

Dá se říci, že Kisova kampaň před loňskými prezidentskými volbami byla dobrá jen z marketingového hlediska. Politici komentátoři právem kritizovali její programové nedostatky, ale ty byly přehlíženy, protože se naskytla příležitost porazit Fica. Druhé kolo voleb ukázalo skutečnost, která sice potěšila Kisku, ale politickým stranám dokázala, že už nejsou relevantní silou na všech úrovních, které doposud ovládaly. Vedle Ficova Smeru tak vznikl prostor, který ještě dobře neznáme, ale dá se předpokládat, že jen sotva ho obsadí hodnotové politické strany.

Jak zaujmout většinu, aby zvítězila menšina?

Jak získat nové voliče nejdříve přemýšlel předseda strany NOVA Daniel Lipšic, a teď se s tím potýká šéf strany #Siet' Radoslav Procházka. Oba mimochodem kdysi začínali v KDH. Když se Lipšic pokusil komunikovat jednoduše a podle marketingových šablon, hned byl kritizován. To samé teď zažívá Procházka. Dostává za uši od novinářů i analytiků, a to nejen kvůli svým etickým přešlapům, ale i za strategii, již při lákání voličů aplikuje. Je pochopitelné, že skalní pravicoví voliči neradi vidí nepřehledné napojení stran na

byznys, ale už méně je pochopitelné, když jsou Lipšic a Procházka kritizováni za používání základních nástrojů politického marketingu. Procházku téměř na každém kroku provází poměrně kritická mediální odezva. Nicméně Radoslav Procházka už nepřeslupuje na místě. Vykročil rozhodně kupředu, po své cestě, která pro něj bude znamenat kompromis možného. Některé při tom možná ztratí, ale v politice potřebuje získat procenta. Pouze ta mu zajistí autoritu. Když autoritu získá, ostatní se mu přizpůsobí. Anebo ho budou nadále kritizovat, politika už je zkrátka taková. Procházka možná nakonec do svého programu zapracuje i menšinové, avšak odborné pohledy na řízení státu. Politika je přece též uměním možného. Procházka se odpoutal od kritické menšiny, ale není vyloučeno, že jí jednou poskytne prostor, aby s její pomocí politiku zájmů vyvážil hodnotovou politikou.

Ne pouze jedné pravicové straně

Procházka určitě nezíská všechny volné voličské hlasy. Zbojují o ně i další nové subjekty. Nejnověji do politiky vstupuje podnikatel Boris Kollár, jenž podle odborníků půjde Babišovou cestou. Ve hře zatím není jedna velká pravicová strana. A je to tak dobře. Vždyť co by se stalo, kdyby ve snaze vyvážit

Ficův Smer vznikla jedna velká lido-vá strana? Šlo by jen o přizpůsobení se Smeru, kterému stačí, když na společensko – politické problémy existuje jeden, nanejvýš dva názory. Navíc v posledních letech se ukázalo, že samotný Fico určuje, kdo z opozice bude nositelem konkurenčního názoru, protože ne každý opoziční politik se dostane do televizních debat. Takto zúžený pohled na politiku by pro pravicového voliče znamenal příliš velký kompromis. Kdo by byl v podobném bipolárním systému více nespokojen? Samozřejmě pravicoví voliči, kteří v průzkumech veřejného mínění udělují svůj potenciální hlas zhruba sedmi středopravicovým stranám, zatímco Směr nemá na levé části politického spektra konkurenci ani mu neklesají preference. Jakmile Slovensko přijde při řešení velkých společenských problémů o konzervativní, liberální či křesťanský pohled, tak pravicový prostor hravě obsadí politik typu Andreje Babiše, jenž řekne, že na některých věcech přece nezáleží.

Slovenská pravice je naučená více věci zvažovat – na rozdíl od Fica nebo Babiše, kteří jsou zase lepší v technice vládnutí. Pravice jim to často zjednodušuje, když ustupuje od svých hodnot, což pak vládě umožňuje dělat si, co chce.

Martin Gonda

Angela Merkelová po deseti letech neslábne

Angela Merkelová oslavila 22. listopadu deset let v kancléřské pozici. V současnosti dochází k široké reflexi jejího působení během letošní uprchlické krize. Některá média (také česká) hovoří o tom, že je již za zenitem. Dostupná data tomu však nenasvědčují.

Těsně před tímto výročím vládnutí se kancléřka zúčastnila stranického sjezdu sesterské strany CSU, která tentokrát tak sesterská nebyla. Kancléřka ve svém projevu poukázala na to, že Německo nemůže stanovit kvóty pro uprchlíky. Tvrdila, že pro tento problém je nutná celoevropská koncepce. V českém prostředí jsme se dočetli, že Merkelová je bláznivá bába a dlouho už kancléřovat nebude. Pozornější pohled ovšem nutně musí dojít k jiným závěrům.

Merkelová se řídí podle ústavy

Merkelová se narodila v Hamburku jako dcera protestantského pastora, který ovšem odešel do východního

Německa, kde byla podpora věřících v rozporu s doktrínou vznikajícího komunistického režimu. Podobné nasazení ukázal později i současný německý prezident Joachim Gauck. Merkelová tedy již od dětství ví, co to je křesťanská etika, a jako politička zná také německou ústavu, kde prvních sedm článků hovoří o lidských právech, nikoli pouze o právech Němců. Již i jen z ústavního hlediska není pro německý stát možné stát na hranici a říci milióntému prvnímu uprchlíkovi „ty už ne, jsi nad počet“.

Na základě této ústavy lze spoléhat jen na komplexní celoevropská řešení. A z perspektivy Angely Merkelové nejde o „omezování“ toku uprchlíků, ale o řešení celé

krize. Stále znovu (špatně) citovaný výrok Merkelové „pojďte všichni k nám“ je podceňováním političky, která vždy sleduje nějakou koncepci. Spěnou u úst se někdy z České republiky ozývá, že porušila Schengenská a Dublinská pravidla. Podle těchto pravidel by si ovšem Němci mohli mnout ruce a říkat: Nás se to netýká, protože nemáme vnější hranice EU, a ta troška uprchlíků, kteří přijdou přes letecké uzly, nestojí za řeč. Merkelová jen v zájmu humanity otevřela bezpečnostní ventil.

Opravdu kancléřka ztrácí podporu?

Česká média také s oblibou hovoří o ztracených procentech kancléřčiny popularity. Ale toto je tendenční zpravodajství. Nepíše se o tom, že Merkelová má podstatnou podporu u opozičních Zelených – dříve si nemohli přijít na jméno. A vnitřní opozice v koalici, bavorská CSU, sice na Merkelovou útočí, což většina povrchních českých komentátorů považuje za začátek kancléřčina konce, ale tito komentátoři nevidí, že bavorský minis-

terský předseda Horst Seehofer ani po nedávném sjezdu strany neuvádí čísla a limity přijímání uprchlíků, ale hovoří jen o omezení. Také on ví, co stojí v německé ústavě, a také pro něj není možné vytvořit politickou koncepci jen s nějakým odháněním uprchlíků „dále od hradu, dále“.

Část české komentující scény Seehofera vzala na milost, protože od něj přebírá některé protiuprchlické argumenty. Sotvakdo si vzpomíná, že on donedávna, jako kamarád sudetských Němců, byl vlastně jakousi pseudonegativní figurou. A kdo vyzdvihl fakt, že při své nové volbě předsedou CSU (vždy na dva roky) Seehofer dostal o deset procent méně než poslední? Že by i v CSU byl někdo pro uprchlíky? Detailnější počtení jasně ukazuje, že tomu opravdu tak je a nikdo, kromě mála jednotlivců, nepoužívá násilnickou rétoriku známou u nás.

Předčasné volby nikdo nechce

A ještě jeden argument se při českých pohledech na kancléřku většinou

pomíjí. Opravdu je to tak, že se v Německu vzrůstá okraj mezi pravicovým konzervativismem a extrémismem. To se po válce stalo již asi 5krát a vždy se situace vrátila k normálu. Ohlodávání podstavce kancléřky by vedlo ke hrozbě nových voleb, které by tomuto okraji politického spektra pomohly. A to nechce ani Horst Seehofer. Proto se o kancléřce v Německu hovoří s respektem (výstřelek při sjezdu CSU zůstává výjimkou) a veškeré návrhy k řešení uprchlické krize směřují k celoevropskému řešení.

Kdo chce celou kariéru Angely Merkelové analyzovat dále, nechť si prohlédne statistiky volebních preferencí její strany za posledních několik měsíců. Kdyby byla kancléřka tak „zhlouplá“, asi by ty stranické preference klesaly. Ale ony neklesají. Lze tedy očekávat, že třetí nejdéle vládnoucí kancléřka v německé poválečné historii bude vládnout i nadále, a nakonec překoná Adenauera a Kohla, kteří vládli ještě déle.

Jaroslav Šonka

■ Angela Merkel na konferenci o budoucnosti CDU. Nezdá se, že by po 10 letech v čele kancléřství plánovala odchod do důchodu.

Zdroj: Facebook/AngelaMerkel

Dobrovolné poválečné přesuny Němců

O kontroverzním odsunu sudetských Němců jsme informováni poměrně dobře a často. Téma „dobrovolných“ odchodů Němců do sovětské okupační zóny je však zpracováno minimálně. Vedle tíživého odkazu vyhnání českých Němců zapadá. Osudy některých sudetských antifašistů, kteří se vydali budovat východní Německo, zpracovává obecně prospěšná společnost ARCHA 13 ve svém projektu Zapomenuté osudy regionu.

„Akce Žukov“ – budování NDR

Od října do prosince 1945 byla realizována první etapa řízeného přesídlování zvaná „Akce Žukov“. Jednalo se téměř o 7 tisíc obyvatel německé národnosti označovaných jako antifašistická skupina I. Počet se však netýká obyvatel přesídlených mimo hlavní transporty, registrovaných v této skupině bylo totiž téměř 10 tisíc. Tento způsob přesídlení však nebyl tak úplně v zájmu republiky. V rámci dobrovolných odchodů Němců přicházelo poválečné Československo o vysoce specializované odborníky napříč všemi obory, což bylo pro některá průmyslová odvětví dokonce likvidační. Druhá etapa přesídlení se mohla týkat téměř 100 000 osob. Jednalo se o předválečné členy DSAP a KSC, kteří splňovali podmínky antifašistického paragrafu stanovené ústavním dekretem č. 33/1945

Sb. Část však volila přesun do americké okupační zóny Německa. Vláda později v roce 1946 dokonce osobám významným pro československý průmysl povolit přestěhování odmítala.

Cesta za lepšími zítřky - destinace Dechow

Pro odchod z Československa se rozhodly i německé rodiny z obce Ostašov. „Díky dřívější spolupráci se Spolkem přátel Ostašova a materiálům, které měl Spolek k dispozici, jsme narazili i na rok 1945 a zjistili jsme, že existovaly i tzv. dobrovolné odsuny, o kterých jsme předtím netušili. Ty spočívaly v tom, že uvědomě-
lí „rudí Němci“ šli budovat NDR. Část z nich pocházela z Ostašova u Liberce (nyní je Ostašov součástí Liberce),

■ Ostašovská lípa jako svědek pohnutých osudů.

Zdroj: Wikimedia Commons/MartinVeselka

jednalo se o zhruba 40 rodin.“ vysvětluje Petr Pimek, zakládající člen sdružení ARCHA 13.

Ostašovské rodiny opustily svůj domov na podzim roku 1945 a vydaly se na cestu vlakem, která jim zabrala celých 14 dnů. Dlouho nevěděly, kde by měl být jejich nový domov, umístěnou získaly až těsně před odjezdem. Byl pro ně vybrán Dechow, obec vzdálená asi 60 kilometrů od Hamburku a zhruba 600 metrů od hranice, která na dlouhá desetiletí rozdělila Německo na východní a západní část. Po příjezdu je však čekalo velké rozčarování. Dechow našly v naprosto žalostném stavu. Původní obyvatelé obce, kteří nechtěli zůstat pod sovětskou nadvládou a odešli do západní části Německa, vypálili své domy a otrávil studny.

To nebylo zdaleka jediné nepříjemné překvapení, které na Ostašovské čekalo. Z asi 40 kilometrů vzdáleného nádraží, kam rodiny „přesídlenců“ dorazily, měli převést jejich majetek místní obyvatelé na svých povozech. Do cíle dorazila asi jen polovina z celého nákladu, o zbytek majetku byli přistěhovalci okradeni. Takto přišli především o uhlí, a teploty tou dobou už klesaly pod nulu.

Z celé vsi zbyl pouze jediný obyvatelný dům, ve kterém bylo možné

ARCHA 13 je společenstvím lidí, kteří by rádi zlepšili úroveň prezentace kulturně - historických památek, zapomenutých lokálních událostí a osudů na Liberecku. Upozorňují na potřebu pozvednout úroveň řemesel a podpořit kulturu v České republice obecně. Motivaci k založení ARCHY 13 doplňuje Petr Pimek: „Je velký rozdíl v přístupu k památkám na západ od našich hranic a nejen tím směrem. Archeolog je v našich krajích vnímán jako problém. Převážně ve stavebnictví je to tak doslova, je vnímán jako nutné zlo. A při tom jezdíme do světa obdivovat kdekou zajímavost.“

společně přečkat zimu. I tak jej ale bylo nutné nejprve opravit, což nové dechowské obyvatele ještě více semklo. Naštěstí objevili i jeden opuštěný statek, v němž zbyla uskladněná řepa, již se pak rodiny živily celou zimu, kterou tak všichni přežili.

Rodiny začaly v novém místě hospodařit a jejich situace se pomalu zlepšovala. Většina z nich se však postupně rozhodla Dechow opustit. Někteří se přesunuli blíže k původní vlasti, když se odstěhovali do Drážďan. Dodnes - pro mnohé možná překvapivě - navštěvují svou původní českou vesnici a s novými obyvateli, žijícími v jejich původních domech, udržují přátelské vztahy. Dnes v Dechowě najdeme už pouze 2-3 rodiny z původních 40, které se sem v roce 1945 dobrovolně přestěhovaly z Československa.

Téma je pro přesídlené Němce a jejich rodiny stále velmi citlivé, proto se jeho popularizaci do jisté míry

vyhýbají. Nicméně díky dlouholecným přátelským vztahům a udržování kontaktu lze výhledově předpokládat i detailnější rozpracování a rekonstrukci tohoto téměř zapomenutého příběhu.

Místo epilogu

Do opuštěného Ostašova se v roce 1945 nejprve přesunuly revoluční gardy a začalo rabování. Poté nastalo osídlování vyhlazených Sudet a Ostašov v tomto procesu nebyl nikterak výjimečným. „Zajímavostí je, že sem bylo přesídleno i několik maďarských rodin odsunutých ze Slovenska. Mezi nimi i rodiče našeho současného primátora Tibora Bathyaniho, jehož prapředeek hájil Liberec i v bitvě u Liberce v dubnu roku 1757. V té době mu to nevyšlo, tak snad jeho potomek bude v obhajování zájmů města nyní úspěšnější,“ popisuje Petr Pimek.

Kateřina Hamplová

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Nejsme financováni z grantů, každý předplatitel je pro nás důležitý!

- **Roční předplatné (4 čísla) i s poštovným za 180 Kč**
- **Objednávejte na mailu: redakce@demokratickystred.cz**
- **Číslo účtu: 2400332468/2010**

Varšava mezi Moskvou a Berlínem

Přijede-li Čech, zvyklý na poklidnou starobylou krásu Prahy, do Varšavy, velmi těžko vstřebává směs hektické metropole a chaotického urbanismu. Nejmodernější budovy navržené slavnými architekty střídá monumentální socrealistická zástavba, velké upravené parky se střetávají s šedivými mnohoproudými silnicemi a na ty zase navazují živé ulice plné živých barů a kaváren. Varšava nás provokuje. I na nově postaveném Starém městě cítíme, že se tu „něco“ stalo.

Odpovědět na otázku, proč je současná Varšava taková, nám pomůže i kniha *Chtěli jsme být svobodní... Příběhy z Varšavského povstání 1944*. Ačkoli Praha měla za druhé světové války také své povstání, rozsah lidských a materiálních ztrát, které potkaly polské hlavní město, je zcela neporovnatelný. Ocituje-li předmluvu, jedná se o „130 až 150 tisíc mrtvých civilistů. 16 tisíc mrtvých vojáků Zemské armády (...). 85 procent zničených budov v milionové metropoli. 90–95 procent zničených památkově chráněných budov a kulturních institucí. 90 procent nenávratně zničených archivních dokumentů. 12 tun lidského popela, vyvezených po válce z dvorků a ulic čtvrti Wola, kde došlo k největším masakrům civilistů.“ Varšava se na Hitlerův příkaz změnila po porážce povstání v moře sutin, přeživší civilní obyvatelé byli vyhnáni, většina cenností odvezena a domy, které přežily boje, srovnány se zemí. Po válce se město nově rodilo pod komunistickým diktátem z Moskvy dosaze-

né vlády. Hrdinové povstání měli být zapomenuti a skončili ve vězení nebo na popravišti. Teprve po více než čtyřiceti letech od této zásadní historické události bylo možné o ní veřejně začít mluvit jinak než jazykem totalitní ideologie, oživit její tradici a paměť. Jedním z výrazných výsledků diskusí a pokusů nezapomenout je i Muzeum Varšavského povstání, slavnostně otevřené u příležitosti šedesátého výročí výbuchu povstání v roce 2004. Tato instituce se stala také partnerem české publikace a esej zástupce jejího ředitele Dariusze Gawina knihu uzavírá.

Chtěli jsme být svobodní?

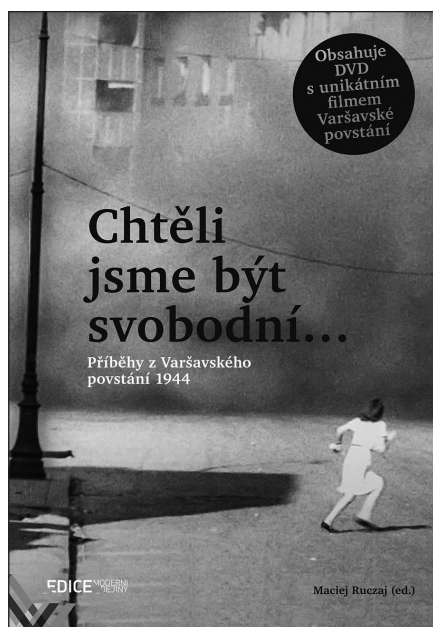
Jak zmiňuje i předmluva editora Macieje Ruczaje, polské veřejné mínění je v otázce smyslu a historického významu povstání rozdělené. Obhájcí poukazují na symbolickou hodnotu boje za svobodu namísto pasivního čekání na osvobození (zejména při vědomí, že ono „osvobození“ mělo přijít ze sovětského Ruska), odpůrci na příliš velké ztráty a lidské oběti – lze říci, že téměř celá jedna generace padla v povstání a další odbojové činnosti. Tyto spory, ač v méně vyhrocené formě a na základě opačného historického rozhodnutí, známe v českém kontextu z úvah o Mnichovské dohodě, předání Sudet nacistickému Německu a vyklizení vybudovaných pevností v našem pohraničí. Polská veřejná diskuse je však jako vždy mnohem emotivnější a výraznější. Proto se kniha *Chtěli jsme být svobodní... Příběhy z Varšavského povstání 1944* nepokouší shromáždit všechny názory z této dlouhé a pravděpodobně nekonečné debaty, ale poskytnout prostor „konkrétním lidem a konkrétním příběhům“. I přesto však nakonec výraznou interpretaci přináší.

Nabízí rovněž několik možných čtení. Publikace jednak představuje ucelenou a do kontextu zasazenou fakta o povstání, jeho příčinách i následcích. Dozvídáme se o osudech předválečné, válečné i poválečné Varšavy, mezinárodním postavení Polska, polském odboji a jeho struktuře. Důležitým zdrojem se kromě autorských studií stávají jednak dobové fotografie a hlavně přiložený film Jana Komasy *Varšavské povstání*, který vznikl sestřiháním autentických záběrů povstaleckých kameramanů. Zastřešující příběh ve snímku je fiktivní, nicméně restaurované záběry i promluvy natočených osob jsou skutečné. A vidět na vlastní oči to, o čem se píše, je v dnešní „době obrázkové“ nutnou podmínkou úspěšného předání jakéhokoli sdělení.

Můžeme se ale vyhnout této historické perspektivě a soustředit se především na každodennost povstání i jeho vnímání očima lidí, jejichž hlasy jsou často opomíjeny. Je to například Max Schenk, voják podílející se na potlačování povstání, v textu jednoho z nejlepších současných polských reportérů Włodzimierze Nowaka. Nebo také varšavské ženy, jejichž vzpomínky soustředila Anna Herbach v reportážní publikaci *Holky z povstání*, nebo velmi autentický popis reality poválečné Varšavy z pera Magdaleny Grzebałkowské. Dokážeme si potom lépe představit, že v onom městě žili lidé, kteří museli někde spát a něco jíst – ať už za okupace, během povstání nebo po něm, v ruinách svých bývalých domovů. A lépe pochopíme prvotní nadšení civilistů a jejich následnou deziluzi.

Neexistuje Polák bez názoru

Všechny texty ovšem přináší i určité interpretace představené

události. Nowakova reportáž ukazuje, že příslušník vojenské jednotky vyklízející cestu esesmanům do armády vůbec nechtěl nastoupit a obrazy z „varšavského šílenství“ ho dodnes děsí. Deheroizující je také příběh Haliny, která svého syna porodila v den výbuchu povstání, a její muž ihned poté odešel bojovat. S novorozeným dítětem tedy musela vydržet bombardování ve sklepích, s nedostatkem jídla a vody. Od svého muže pak dostává zprávu, že mezi povstanci je „nálada prvotřídní“. Nejvýraznější interpretační rovinu však nacházíme v závěrečném eseji Dariusze Gawina Oslňující jas svobody. Varšava jako „město-místo“ se v něm stává symbolem polského chápání existence vlastního národa a povstání pak nutným bojem za toto pojetí národního bytí – údělem v duchu řeckých tragédií. Vklínění Varšavy mezi Moskvu a Berlín postavilo Poláky před nutnost zaujmout postoj vůči dvěma totalitám, bránit svou „společnou věc“, Rzeczpospolitou. „Osud Varšavy v roce 1944 tak nebyl především důsledkem politických nebo vojenských rozhodnutí – i když tato rozhodnutí měla pochopitelně vliv na průběh událostí. O osudu tohoto zvláštního města-místa, v němž se projevila odvážná svoboda umožňující občanský život, bylo rozhodnuto ve chvíli, kdy Poláci zvolili, kým jsou a jak chtějí žít – ve chvíli, kdy se rozhodli být res publicis – Rzeczpospolitou. (...) Nakonec

si můžeme položit otázku: kdo v konečném měřítku prosadil svou – Hitler, Stalin, nebo povstanci? Přestala Varšava existovat, zůstala sovětská, nebo je svobodná? Po sedmdesáti letech je vidět, že jsme popravdě neměli dostatek síly, abychom zvítězili, ale měli jsme ji i tak dost na to, abychom svým neoblomným trváním na svobodě i přes porážku nakonec získali naši společnou věc. Povstání je mírou oné neoblomnosti.“

Tento pohled by v Polsku našel své nadšené obhájce i zaryté odpůrce. Nám přináší možnost seznámit se s jednou z perspektiv, z nichž Poláci nahlíží na své dějiny. Jestli budeme Příběhy z Varšavského povstání 1944 číst jako podrobnou zprávu o důležité události 2. světové války, střet konkrétních lidí s velkými dějinami nebo hozenou rukavici v debatě o historické politice a interpretaci národních dějin záleží na nás. Všechny tyto cesty kniha otevírá.

Lucie Zakopalová

Maciej Ruczaj (ed.): Chtěli jsme být svobodní...
Příběhy z Varšavského povstání 1944

Vydalo Občanské sdružení PANT v roce 2015,
přeložili Michala Benešová, Josef Mlejnek,
Anna Plasová a Martin Veselka.

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Vycházíme již od roku 2012

Hustá růžová mlha na maďarských festivalech

Maďarské letní festivaly se pro mnohé fanoušky dobré muziky staly pojmem. Než se vydáme na putování po těch nejznámějších, vrátíme se do roku 1984. Dramatické události v Pusztavači pamatuje už málokdo.

Legendární mírový festival

Vzduch zaplavil mrak pivních lahví. Rozvášněný dav čítající asi 200 tisíc hudebních fanoušků versus ozbrojené složky a smečka psů. Uniformovaní vyběhají z lesa, část oblečených v civilu běží opačným směrem, aby si ze stromů ukořistili dřevěné obušky. Horké hlavy skrání proudy vodních děl. Ind Rómeš Čandra, předseda Světové rady míru a čestný host Mírového festivalu, pláče. Ne však dojetím, všude kolem se vznáší hustý růžový opar slzného plynu.

Pusztavačský mírový festival se zapsal do dějin trochu jiným způsobem, než by si jeho organizátoři bývali přáli. A z části na tom měli sami podíl. Vinou pokulhávající organizace, špatného technického zabezpečení (na festivalu se prodávalo lahvé pivo, netočilo se do kelímků), nedostatkem obezřetnosti a souhrou několika náhodných událostí došlo k dramatickému střetu návštěvníků se strážci zákona. Stačilo, aby byli neposlušní diváci šplhající na pódium příslušníky policie napomenuti a upozorněni, že pokud se neuklidní, bude akce ukončena. Následující vlna nevole vyústila v nevídaný střet, na jehož konci zůstali zhrzený Čandra, zranění lidé, vyčerpaní strážci zákona, mrtví psi, hromady střepů a spousta usazených očí.

Situaci se podařilo uklidnit až Lórántu Schusterovi. Frontman skupiny P. Mobil předstoupil před všechny aktéry na pódium a požádal je o klid. Jeho kapela se nechtěla svého vystoupení vzdát, a tomu také dostála. Vzduchem se místo létajícího skla a husté růžové mlhy začaly linout první tóny písně „Zbav se napětí“.

Ostrov svobody

Óbudai-sziget je téměř tři kilometry dlouhý a půl kilometru široký budapešťský ostrov, poklidné místo s jedinečnou faunou a flórou vzdálené od ruchu velkoměsta. Avšak na jeden týden v roce na něm štetění ptáků a šumění stromů ustane, lépe řečeno jeho tichou atmosféru přetne struna kytar, přehluší lidský zpěv, křik a smích, rozzáří se pestrými barvami, vzduch prosytí různorodá směsice kouře z vodních dýmek, tabáku, pečeného masa, alkoholového oděru a potu. Zahalí se do růžové mlhy, tentokrát jen do té pomyslné, která přítomné omámí a vtáhne do všudypřítomného veselí.

Slovo sziget v maďarštině znamená ostrov a zároveň propůjčuje název jednomu z nejproslulejších a největších letních evropských hudebních festivalů. Svoji pozici si však musel postupně vydobýt. Začátky Ostrova svobody, jak je také přezdívan, nebyly zdaleka tak růžové.

Vše začalo v roce 1993. Nápad uspořádat týden pro mladé lidi, kteří spolu chtějí strávit prázdniny, se zrodil v hlavách Pétera Müllera Számaiho a Károlye Gerendaiho. Festival Diáksziget, předchůdce dnešního Szigetu, tehdy navštívilo 43 tisíc hostů, přičemž jednodenní vstupenka vyšla na 300 forintů. Festival byl zajištěn pomocí jediného mobilního telefonu, celkové náklady tvořily 26 milionů forintů a škody způsobené bujarou zábavou prý byly nevyčíslitelné.

Po úspěšné premiéře následoval v devadesátém čtvrtém další (a ještě úspěšnější) ročník. Návštěvnost stoupla o 100 tisíc a náklady o téměř stejnou sumu. Ceny lístků se nezměnily. Jak se později ukázalo, pořadatelům to následně způsobilo nemalé finanční a osobní trable. Na rozdíl od předchozího roku zde vystoupili také zahraniční interpreti. Jeho konání se navíc časově i tematicky prolínalo s výročním festivalové legendy jménem Woodstock, což si (nad očekávání pořadajících) vysloužilo obdiv laické veřejnosti i mediální zájem veřejnosti odborné, včetně té zahraniční, a do dalších let přilákalo nové zájemce a obdivovatele.

Mezi domácí hvězdy, které zde zazářily, patří například Korai Öröm, Anima, Quimby, Locomotiv GT. Ze zahraničních kapel to byli třeba Jethro Tull, Ten Years After, dále Iron Maiden, Prince, v následujících letech zde vystoupili také Nick Cave, Franz Ferdinand, Blur, Tame Impala, Manic Street Preachers a mnoho dalších. Téměř kultovní se stal televizní spot, ve kterém potomek oznamuje své matce: „Jdu vyvenčit psa.“ A jen tak mimochodem dodává: „Vrátím se až za týden.“

Značka Sziget posílila, ale zároveň zaznamenala citelné peněžní ztráty. Zvýšily se náklady, protože zahraniční interpreti byli dražší než ti domácí. Nezbylo na zaplacení dodavatelům, například společnostem, které zajišťovaly zvuk a sociální zázemí v areálu. Díky jejich trpělivosti a odhodlání organizátorů se podařilo bezvýchodnou situaci překonat, a multikulturní značka Sziget má najednou za zády sponzora v podobě věhlasného limonádového koncernu. Původně koníček několika kamarádů se mění v profesionální společnost.

Jména hlavních taháků posledního ročníku, který se konal od 11. do 17. srpna 2015, budou povědomá spíše vyznavačům středního proudu světového popu. Nic to však nemění na tom, že Robbie Williams, Florence and the Machine, Alt-J, Avicii, Ellie Goulding a desítky dalších interpretů společně s bohatým doprovodným programem přilákali na festival 441 tisíc návštěvníků z 95 zemí světa. Týdenní vstupné 78 000 forintů, zážitky k nezaplacení.

Den maďarské písničky

Úzce provázaná se Szigetem byla také další hudební událost pojmenovaná jako Den maďarské písničky, za jejímž konáním stál známý maďarský hudebník a producent Gábor Presser, jehož jméno si můžeme spojit s věhlasnou Omegou či již zmíněnými Locomotiv GT. Akce si kladla za cíl propagovat a podporovat domácí vážnou hudbu, dále pak i rockovou, jazzovou, bluesovou a alternativní scénu. První ochutnávka se konala v roce 2008, právě před zahájením Szigetu, během takzvaného minus prvního dne. Dala vzniknout stejnojmenné neziskové organizaci (Magyar Dal Napja Nonprofit Kft.), která každou druhou zářijovou neděli v roce zastřešovala hudební setkání v různých maďarských městech. Kromě Budapešti probíhal festival zároveň v Debrecenu, Komárně, Kecskemétu, Miskolci a na několika dalších místech v Maďarsku.

Počínaje rokem 2010 bylo každoročně vyhlašováno výběrové řízení na Hlavní město maďarské písničky. Podmínky dané organizátory splnilo jako první město Eger, jež dokázalo najít vhodné místo ke konání akce, zajistit potřebné finanční zázemí a vytvořit poutavý program bez politické angažovanosti, věrný původní myšlence Dne maďarské písničky. V následujícím roce uspělo město Nyíregyháza, v roce 2012 Szombathely a zároveň slovenské Košice a rumunský Sfântu Gheorghe (neboli Sepsiszentgyörgy), o rok později Békéscsaba a poslední dva ročníky se konaly v lázeňských městech Hévíz a Bük. Zdá se, že ročník 2015 byl posledním, který Presserova společnost zaštiťovala. Jak z úst jejích členů zaznělo, nadále mohou pořadatelům poskytnout pouze titul Hlavního města, s podporu už však počítat nemohou, jelikož společnost v brzké době zanikne.

Léto u Balatonu

Kromě proslulých přeplněných pláží, vína, starobyklých hradů

■ Festivalový pas. Pojedete?

foto: Facebook/SzigetFestival

a termálního bohatství vás může okolí Balatonu nalákat i na jednu zajímavou kulturní akci, a sice na Balaton Sound. Pokud jste ovšem fanoušky elektronické hudby. Sám Károly Gerendai, jehož jméno už padlo v souvislosti se Szigetem, se myšlence na nový festival nejprve bránil. Prozradil, že zmíněný hudební styl mu není příliš blízký, ale jak se později ukázalo, rozšíření portfolia jeho společnosti byla trefa do černého. Do Zamárdi, na písčný břeh Balatonu, se podařilo přilákat nové publikum, navíc se Balaton Sound s největším hudebním festivalem v zemi dobře doplňují.

Plná cena vstupenky za čtyřdenní nepřetržitý příval hudby a zážitků se letos vyšplhala na 80 000 forintů, stejně tak jako u Szigetu však mají zájemci možnost zakoupit si lístek s předstihem za cenu výrazně příznivější. Návštěvnost je vzhledem ke kapacitě areálu sice asi o třetinu nižší, než je tomu u Szigetu, ale rozhodně nezanedbatelná. Mezi účinkujícími nechyběly známé tváře jako například Tiësto nebo Nicky Romero a sobotní program byl za přispění hudebních hostů Faithless a Afrojack beznadějně vyprodaný.

Womex v Budapešti

The World Music Expo se od předchozích událostí liší svým obsahem

i zaměřením. 21. ročník pět dní trvajícího mezinárodního veletrhu world music nabitého vystoupeními performerů z celého světa letos poprvé hostila země středovýchodní Evropy, a volba padla na maďarskou metropoli. Návštěvník měl na výběr nejen z hudební produkce různých žánrů, ale také z řady filmů, a nechyběly zde ani přednášky, konference či večírky.

Veletrhu se pravidelně zúčastňují i zástupci vydavatelství, manažeři, promotéři a dramaturgové jiných festivalů, kteří zde objevují nové talenty a vybírají vhodné kandidáty do vlastních programů. Velké oblíbenosti se těší tzv. showcase, vystoupení skupin vybraných prestižní porotou, a tradiční udílení cen Womex Award Ceremony, během kterého byl letos za své počiny korunován Senegalec Cheikh Lô. Následující rok se veletrh přesouvá z východu zpět na západ, umělci budou mít šanci blýsknout se před publikem ve španělském městě Santiago de Compostela.

Petra Pásztorová

Přemysl Otakar II.: Král, který neuspěl?

Když William Shakespeare psal Zimní pohádku, umístil její děj do země, která se nazývala Bohemia a ležela u moře. Anglický dramatik neměl valné ponětí o geografii střední Evropy. Předpokládá se ale, že jeho Bohemia mohla mít předobraz ve státu českého krále Přemysla Otakara II., který v letech 1253 – 1278 vládl říši rozprostírající se od Krkonoš po Jadran.

Pyšný Otakar a skromný Rudolf

Bouřlivý život plný válek učinil z Přemysla Otakara kontroverzní postavu již za jeho života. Tragické smrti na Moravském Poli v srpnu 1278 pak vděčí za to, že se stal poutavým námětem pro beletrii i drama. Český král pronikl již na stránky Dantovy Božské komedie, kde spolu se svým úhlavním nepřítelem Rudolfem Habsburským obývají Očistec.

Soudobá kronika zná jeho označení jako krále železného a zlatého, obdivovaného pro své bohatství a obávaného pro sílu svých zbraní. V německém povědomí je Otakar (jeho jméno pro cizinu) chápán jako pyšný panovník, který využil rozvratu Říše k vlastní expanzi do rakouských zemí. Jeho pýchu pak potrestal chudý a skromný Rudolf Habsburský. V Čechách bylo Přemyslovo hodnocení rozpolcené již ve středověku. Podle Dalimila to byl špatný panovník, který příliš důvěřoval Němcům, což mělo způsobit jeho pád. Podobně jej viděl i František Palacký. Protestantský kronikář Pavel Stránský v něm naopak viděl největšího českého krále. Dnešní pohled je kompromisní: Přemysl není vnímán jako mocichtivý tyran, historici ale otevřeně připomínají potíže způsobené jeho neuváženou politikou. Jedna věc je ale nepochybná. Praha se za Přemyslovy vlády poprvé v českých dějinách stala jedním z politických a kulturních center Evropy.

Česko-uherské války o Rakousko

Podívejme se na různé aspekty Přemyslovy vlády. Po svém nástupu na trůn se zapletl do války s uherským králem, které doprovázely celou jeho vládu. V mnohém navazoval na politiku svého otce Václava I., který se snažil získat rakouské a štyrské vévodství, spojené s rodem Babenberků. Zisk těchto zemí v roce 1252 pojistila nejen volba tamní šlechty, ale i Přemyslův sňatek s o třicet let starší Markétou Babenberskou.

Český král musel získané babenberské dědictví tvrdě hájit. Konfrontaci v letech 1253–1254 Přemysl ustál díky úspěšné obraně a diplomacií. Další kolo střetů s králem Bélou IV. na přelomu 50. a 60. let patří k největším vojenským triumfům Přemysla Otakara. V bitvě u Kressenbrunu (1260), jedné z největších bitev ve 13. století, český král rozhodně zvítězil a zajistil si vládu v Rakousích a Štyrsku. Vojensky úspěšný byl Přemysl také na počátku 70. let proti Bélovu synovi Štěpánovi V., kdy nakrátko obsadil západní Slovensko a Ráb. Díky tomu ale nedokázal zabránit

volbě Rudolfa Habsburského římským králem, což se mu za několik let mělo stát osudným.

Součástí uherských válek byly i boje s bavorským vévodou Jindřichem, který měl za manželku uherskou princeznu Alžbětu. Výprava proti Bavorům v roce 1257 skončila fiaskem. Pod částí českého vojska se při ústupu propadl most, část byla obklíčena, a až po několikadenním obléhání se Češi vykoupli a s ostudou se vrátili domů.

Chtěl být Přemysl císařem?

Až do 70. let se Přemyslovi politicky většinou dařilo. Kromě Rakous a Štyrsku získal Chebsko (1266), Korutany a Kraňsko (1270), a rozšířil svoji moc až k břehům Jaderského moře. Vůči rozdrobenému Polsku se stavěl do pozice hodného strýčka nebo protektora (na rozdíl od svého syna Václava II., který v 90. letech Polsko obsadil), protěžoval Piastovce a značné zásluhy měl při svatořečení krakovského biskupa Stanislava.

Po celou dobu vlády se Přemysl snažil mít dobré vztahy s papeži. Podnikl dvě křížové výpravy do pohanského Pruska a Litvy. Při první zaznamenal úspěchy a založil město Královec (dnes Kaliningrad). Za druhou výpravou, která pro špatné počasí ničeho nedosáhla, stála snaha učinit z Olomouce misijní arcibiskupství.

Nerozřešitelnou otázkou zůstává, zda Přemysl usiloval o titul římského krále, potažmo císaře po konci dynastie Štaufů. České kroniky zmiňují, že v roce 1255 tuto nabídku od určitých kruhů v Říši dostal a zřejmě o ní vážně uvažoval. Čekal však na stanovisko papeže, který podpořil Viléma Holandského. Po jeho brzké smrti došlo k dvojí volbě – Alfonse Kastilského a Richarda Cornwallského. Alfons se do Říše nikdy nepodíval a Richard zavítal pouze krátce do Porýní. Přemyslovi jako nejbohatšímu a nejmocnějšímu říšskému knížeti tato situace vyhovovala, neboť měl volné ruce k vlastní expanzi.

Silného vládce získala Říše až v roce 1273 v osobě krále Rudolfa Habsburského, který přišel s programem navrácení zcizených říšských majetků. Tato politika zcela jasně mířila proti českému králi a zároveň mířila do černého, protože právní ukotvení Přemyslovy vlády stálo mnohdy na křehkých základech. V Čechách a na Moravě byla jeho pozice panovníka nezpochybnitelná. Jinak tomu bylo v Rakousích a ve Štyrsku. Chebsko Přemysl

aneštoval, a aby svůj nárok ochránil, argumentoval, že jde o věno po matce. Potíž byla v tom, že si na to „vzpomněl“ až 18 let po její smrti. Korutany Přemysl zdědil na základě závěti posledního vévody Oldřicha, svého bratrance. Ochráncem severoitalských měst ho jmenovala místní šlechta a měšťané. Přemysl navíc měl všechna „nečeská“ území přijmout osobně jako léno od římského krále, což neustále odkládal. Rostoucí mezinárodní problémy se také spojily s potížemi doma, kde se Přemysl dostával do stále větších konfliktů se šlechtou, vůči níž vystupoval hodně autoritativně. Odnímal šlechtickým rodům hrady a nutil je směřovat majetky, což mu na popularitě nepřidalo. Nejznámější je Přemyslův konflikt s jihočeskými Vítkovci.

Zrezivělé meče i rozkvět země

Politiku Přemysla Otakara II. nelze hodnotit jen podle získaných území, ale spíše podle schopností si je udržet a spravovat ku prospěchu všech. A tady Přemysl fatálně selhal. Jeho samotného to stálo život, české země jeho politika uvrhla do několikaleté anarchie a rakouské země získaly krutějšího panovníka, který je ždímal ještě víc než Přemysl. Pokud toto hodnocení staví českého krále do nepříznivého světla, dá se najít něco, co mu lze přičíst k dobru. Přemysl pokračoval v politice, kterou středověk zná jako „zlepšování země“. Za jeho vlády proběhla největší vlna zakládání nových vesnic a vzniklo zhruba padesát měst, byly káceny lesy, aby na jejich místě vznikla pole, budovaly se nové cesty, mosty, mlýny, doly na vzácné kovy (před Kutnou Horou to byla Jihlava). Země se zalidňovala a vzkvétala, stávala se z ní ekonomická i kulturní velmoc.

Ani zlá léta 1278-1283, kdy zemi sužovaly hladomory, loupeživé bandy a zvláště šlechty, nedokázala tuto aktivitu za Přemyslovy vlády zvrátit. Následník Václav II. se zároveň dokázal poučit z chyb otce, našel modus vivendi s místní šlechtou a pokračoval v rozvoji země, který

■ Přemyslovská doména za krále železného a zlatého.

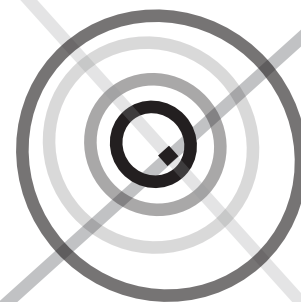
Zdroj: Dějiny zemí Koruny české

symbolizoval pražský groš jako stabilní měna. Význam českého království dokázal ilustrovat i získáním polské koruny a vlády v Uhersku pro svého syna Václava III.

Přemysl Otakar II. po sobě zanechal spoustu zrezivělých mečů po celé střední Evropě. Na druhou stranu, půjdeme-li po pravoúhle rozvržené síti ulic středu města nebo kolem nádherného gotického kostela, je to možná díky králi železnému a zlatému. Různé nálepky panovníků jako válečník, diplomat, budovatel, silný nebo slabý král ne vždy souvisí s realitou. Často jsou jen obrazem a odrazem osobnosti v dějinách, jeho vzpomínkou. Když chceme hodnotit dějinné postavy, nemá příliš smysl hodnotit je podle tehdejších měřítek – byli tu horší,

tu lepší lidé své doby. U Přemysla se můžeme rozhodnout, zda je pro nás důležitější expanze a prestiž, nebo kulturní a ekonomický pokrok.

Jan Škvrňák

Visegrádské metropole mezi starým a novým

Budapešť, Varšava a Bratislava. Hlavní města našich kolegů z Visegrádské čtyřky představují v rámci svých zemí hlavní turistický magnet. Tento článek hledá odpověď na otázku, proč vlastně dnes vypadají tak, jak vypadají, jak se vypořádala se svým přerodem v moderní metropoli a co po této proměně zbylo z jejich minulosti.

Metropole jsou uzlovým bodem každého státu, jádrem pokroku a zároveň jeho symbolem. Hlavní města dnešní Visegrádské čtyřky vznikla už v hlubokém středověku, ale do současné podoby rozkvetla (či odkvetla) v relativně krátkém čase, zhruba od druhé půlky 19. století. Přesto, že mechanismus přerodu historického města v moderní metropoli je podobný napříč Evropou a Západní civilizací vůbec, je nutné zmínit, že každé z těchto čtyř měst má svébytný charakter. Formovaly ho jiné situace a vyrůstalo z jiného podhoubí. Nejlépe se to ukáže na konkrétních příkladech. Tak tedy vzhůru do Budapešti, Varšavy a Bratislavy. Stověžatou Prahu si necháme na samostatný článek.

Příliš velká metropole

Začneme u Budapešti. Ta byla od základů přestavěna jako velká metropole Uher a mezi popisovanou skupinou je to dnes jediné město, které téměř nemá historické jádro (zbyla pouze část okolo Budínského hradu). Mocné uherské šlechtické rody totiž po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867 chtěly pro uherskou část vybudovat reprezentativní moderní metropoli. Do té doby vlastně Budapešť neexistovala. Byla zde na dvou březích Dunaje dvě samostatná protilehlá města Buda a Pešť a spojena byla až přes odpor samospráv nařízením shora v roce 1872. Během poslední třetiny 19. století se Budapešť radikálně proměnila v moderní velkoměsto s příslušnou infrastrukturou, které chtělo konkurovat Vídni, ale nechtělo se jí vědomě podobat. Obě části města se spojily slavným řetězovým mostem Széchenyi a mnohem větší východní část (Pešť) získala nový půdorys. Nové město bylo vymezeno okružní třídou na místě zasypaného dunajského kanálu, což byla částečně inspirace Vídni. Oproti vídeňské Ringstrasse se však na budapešťské okružní třídě neměly nacházet hlavní městské budovy, ty byly vyprojektovány podle londýnského a berlínského vzoru především na dunajském nábřeží a to včetně obrovské novogotické budovy parlamentu. Do množiny inspirací přibyla ještě Paříž, ze které byla přinesena myšlenka výstavného širokého bulváru napříč centrem města od Dunaje na východ, až k nádraží Keleti a velkému městskému parku.

Odvrácenou stranou této doby byl pak prakticky nekontrolovaný rozvoj předměstí, který další koncepční vývoj Budapešti velmi poškozoval. Město pod dominantou Budínského hradu rychle rostlo a před první světovou válkou mělo i s aglomerací už přes milion obyvatel, což byla asi polovina tehdejší populace Vídne. Velkorysé urbanistické plánování ale způsobilo,

že zalidnění centra je docela řídké. Budapešť byla také mnohem průmyslovější než třeba Praha a koncentrovala v sobě třetinu veškerého uherského průmyslu. Velikost města, které v sobě až nezdravě shromažďovalo vše podstatné z Uher, se pořádně vymstila po první světové válce. Maďarsko, kterému zbyla asi třetina území, mělo najednou ohromně naddimenzovanou metropoli a k ní jen malý stát. Důsledky tohoto stavu, které byly podobné situaci Vídne v Rakousku, jsou vidět dodnes. Země s menším počtem obyvatel než Česká republika má ve svém srdci metropoli s téměř 1,8 milionu obyvatel, přičemž s přilehlou zástavbou jich má dokonce přes 3 miliony, tedy přibližně třetinu maďarské populace. Jde o jen složité zvládnutelný nepoměr. Proměna Budapešti též způsobila, že pro klasického turistu je, kromě Budínského hradu, mostu Széchenyi a hudebního festivalu Szigét, zajímavá spíš jen z hlediska městského urbanismu. A to je málo.

Město, jež zůstalo na mapě

To Varšava, populačně tehdy i dnes srovnatelná s Budapeští, měla v druhé polovině 19. století naprosto opačný problém. Jestliže Budapešť se ve zběsilé modernizaci historicky vykořenila, Varšava se měnit nemohla skoro vůbec. Díky protiruskému povstání ztratila status hlavního města a navíc byla součástí systému pevností a infrastruktury pro zdejší třicetitisícovou posádku ruské armády, čímž byla velmi paralyzována. Hlavní těžiště Varšavy se nacházelo na levém břehu Visly (jižnější Staré a severnější Nové město), pravobřežní předměstí Praga bylo chudé a nevýznamné. Sever tehdejšího města byl přepásán pevnostním systémem Alexandrovské citadely a díky zbudování fortifikačního pásu ve varšavském předpolí i množství kasáren se město tísnilo na malém prostoru. Tehdy se alespoň rozvíjelo směrem k jihu, k Vídeňskému nádraží, kde vznikaly na pravoúhlém půdorysu velkoměstské budovy. Pro Varšavu tak byla charakteristická především velmi hustá zástavba a díky neexistující městské samosprávě carského Ruska také alarmující hygienická situace s nedostatečnou moderní infrastrukturou. Hospodářsky se ale město rozvíjelo solidně, stejně jako schopnosti místní elity, a po první světové válce tak Varšava plynule přešla do role hlavního města nového polského státu.

Vcelku citlivý přístup představitelů Varšavy k historickému jádru bohužel zhatilo totální zničení Varšavy během druhé světové války. Město programově srovnané se zemí, které se tím dostalo do téměř mytické

společnosti antického Korintu a Kartága, muselo být postaveno znovu. Už pod novým komunistickým vedením bylo historické centrum města s hlavními dominantami poměrně citlivě znovu postaveno a z původních trosek se využilo vše, co šlo. Úspěch stvrdil zápis rekonstruovaného Starého města s hradbami, barbakánem, královským hradem a katedrálou sv. Jana do památek UNESCO v roce 1980. Věrnost rekonstrukce ale nebyla úplně dokonalá. Nová Varšava byla postavena na pravidelnějším půdorysu a s širšími ulicemi, z ideologických důvodů nedošlo k obnově některých staveb a co víc, novou a zdaleka viditelnou dominantou se stal Moskvou inspirovaný Palác kultury (později doplněný na sever i na jih od centra skupinami výškových budov). Důležité ovšem je, že Varšava se nenechala vymazat z mapy a případnému návštěvníkovi má i dnes co nabídnout.

Rozdělené a zraněné centrum

Bratislava je, jak známo, ze čtyř visegrádských hlavních měst jediná, která nepatří mezi velkoměsta. Odlišností se ale najde víc. Ve městě na rozhraní třech národností mělo naprostou většinu německé a maďarské obyvatelstvo, přičemž Maďarů díky úspěšné maďarizaci Uher rychle přibývalo. Takové národnostní rozdíly mezi metropolí a jejím zázemím ostatní kolegové z V4 neměli. Navíc jsou tyto metropole přirozenými centry svých států, ale Bratislava, ležící na hranicích, byla od většiny Slovenska alias Horních Uher odloučená. To se potvrdilo i v přerodu Bratislavy na moderní město. Takže zatímco naprostá většina dnešního Slovenska se ve vývoji značně opožďovala, Bratislava, odkud je to po rovině do Vídně podobně daleko jako z Prahy do Kolína, přebírala inovace celkem

svižně. Naštěstí to neznamenal, že převezme i rozvojový model Vídně a přebuduje svoje křivolaké historické jádro v moderní city. Když totiž přišla industrializace do Bratislavy, měla už od dob Josefa II. zbořenou velkou část hradeb. To spolu s menšími finančními možnostmi hrálo důležitou roli při zachování historického centra, protože v té době běžné boření již nepotřebných hradeb a tím i zisk souvislého pásu nových pozemků, představovalo pro tehdejší města neopakovatelnou příležitost k velkému plánování své budoucnosti. A v té čase nebylo pro památky místo. Bratislavské hradby pak byly částečně včleněny do zdí nových budov, dodnes se však zachovala třeba západní část hradeb Starého města a v severní části centra i Michalská brána. Po obvodu jen mírně přestavovaného historického

pokračování na straně 42

■ Nevěřili byste, že se jedná v podstatě o novostavbu. Varšavské staré město.

Zdroj: Wikimedia Commons

dokončení ze strany 41

jádra pak vznikaly první parky. Okolo vnitřního města se zahušťovaly prstence předměstí, přičemž do sebe na severu včlenily i dosud separovaný barokní Letní arcibiskupský palác a rokokový Grasalkovičův palác se zahradami. Tyto paláce jsou dnes sídly slovenské vlády respektive prezidenta. Severní a východní hranici rozvoje města vytyčila železnice, koncem 19. století přibyl i most přes Dunaj.

Velmi zajímavou částí města bylo historické Podhradie s židovskou čtvrtí, které obklopovalo Bratislavský hrad a vyplňovalo prostor mezi ním a vlastním městem. Se vznikem Československa se začal v tehdy devadesátitisícovém městě posilovat slovenský živel, dosavadní název Prešpurk se změnil na ten dnešní a přibýly tu i zajímavé moderní stavby. Přes odsun Němců po druhé světové válce byl následující rozvoj města vcelku uspokojivý. V padesátých letech dokonce začala rekonstrukce Bratislavského hradu, který byl od Napoleonských válek ruinou. Bohužel se ve stejnou dobu začal rozjíždět monumentální plán, v jehož rámci byla mezi hradem a Starým městem protažena rušná silnice, rozšířeny nábřežní komunikace

a postaven nový Most SNP přes Dunaj. Díky tomu bylo srovnáno se zemí skoro celé historické Podhradie i se židovskými památkami. Centrum Bratislavy se stalo rozděleným a zraněným městem. Pokud jste někdy nadávali na stavbu pražské magistrály, tak na příkladu Bratislavy se jasně ukazuje, že mohlo být mnohem hůř. Ale i přes to nabízí rozlohou nevelké historické jádro Bratislavy zajímavou atmosféru, řadu památek a kouzelných míst.

Visegrádské metropole jsou zajímavou skupinou, která má leccos společného a hodně odlišného. Kromě toho rozdílného, jehož část je popsána výše, je spojovala např. významná židovská menšina. Nutno také připomenout, že všechna tato města si v minulosti prošla něčím, co na nich zanechalo hluboké šrámy. Praha při asanaci na přelomu 19. a 20. století, Budapešť při své totální přestavbě během třetí třetiny 19. století, Varšava během druhé světové války a Bratislava za doby vlády komunistické strany. Jedná se prostě o živoucí místa paměti na zásadní činy dob minulých, o kterých předávají poselství dalším generacím.

Jan Holovský

■ Most, který spojil Budín a Pešť.

foto: WikimediaCommons/Karelj

Budapešťský Harlem

Každé město má svou odvrácenou tvář, a častokrát nás překvapí, že se s ní můžeme setkat kousek od nablýskaných cukrátek v centrech. V Praze to býval Josefov, dnes je to Žižkov. V Budapešti to býval a stále je Josefov, Józsefváros – osmý okrsek, tzv. nyócker.

■ Možná to bude brzy dobrá adresa...

Zdroj: WikimediaCommons/Illustratedjg

Tisíce stříkaček

Je to vlastně paradoxní, protože ať přijedeme do Budapešti vlakem nebo autobusem, první čtvrť, kterou v Budapešti poznáme, je právě Józsefváros, čtvrť s nechvalnou pověstí. Sousedí totiž jak s vlakovým Východním nádražím (Keleti pályaudvar), tak s Népligetem, kam přijíždí autobusy. První, s čím se tedy můžeme setkat, je budapešťský Harlem, jak Józsefváros nazývají samotní Maďaři. Není to vyloženě škaredá čtvrť, byla postavena koncem 19. století a najdeme v ní spoustu pěkných i významných staveb – Národní muzeum, Semmelweisovu lékařskou univerzitu, krásné kostely nebo hlavní budapešťský hřbitov, který rozhodně stojí za návštěvu. Ale jsou tu i staré činžáky, čtvercová uliční síť a parky. Jako po celé Budapešti, jen s tím rozdílem, že fasády, chodníky a silnice se tu již dlouho neopravovaly. Zrezlé cedule a zábradlí, vytloučená skla lamp nebo rozdrolené chodníky, zašedlé vývěsní štíty, smetí a psí výkaly, i to vytváří kolorit osmé čtvrti.

Vzhledem k těsné blízkosti centra Budapešti sem občas zabloudí turisté, ale rychle své kroky otočí zpět. Není se čemu divit, samotní Budapešťané do Józsefvárosa nechodí příliš rádi.

„Neupravenost“ ulic ale není jediným důvodem, proč do osmé čtvrti, vyjma jejích obyvatel, nerado chodí tolik lidí. Hlavní příčinou je všudypřítomnost drog a všech následků, které s sebou jejich užívání nese – vysoká kriminalita, prostituce, špína, zfetovaní lidé, kteří mohou být nebezpeční svému okolí, a poházené použité injekční stříkačky na každém rohu. Jsou to právě stříkačky, které představují největší riziko, protože jsou úplně všude – na ulicích, v odpadkových koších, na dětských hřištích nebo v poštovních schránkách. Dobrovolníci, kteří pomáhají závislým lidem, podle svých slov posbírají měsíčně tisíce stříkaček.

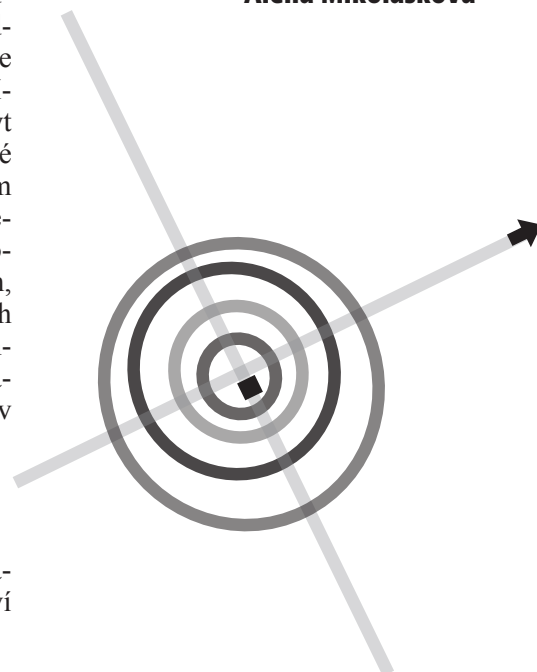
Možná inspirace

Józsefváros má ale přes své nástrahy, které jsou bezesporu zdraví

nebezpečné, i svého jedinečného ducha. Život se zde neodehrává za špinavými okny, ale přímo na ulicích. Malí kluci hrají karty na zaparkovaných autech, a ti velcí hrají čáru o peníze, sousedi spolu klábosí, když se potkají, a je jim jedno, zda jsou na opačné straně silnice. I přítomnost několika vysokých škol dokazuje, že Józsefváros na tom nebude tak zle. Třeba se časem podaří vymýtít drogový mor a „osmička“ se stane stejně trendy čtvrtí, jako je „sedmička“.

Sedmá čtvrť, Erzsébetváros, která s Józsefvárosa sousedí, byla dlouhou dobu polozapomenutou nebezpečnou čtvrtí. Předtím zde žili převážně Židé, z nichž se jen málo vrátilo z hrůz druhé světové války. Posledních dvacet let se ze sedmé čtvrti stává módní čtvrť pro mladé, hipstery a turisty, kteří si chtějí užít město hlavně v noci. Vedle synagog jsou tu totiž tzv. romkocsmy – kluby, které vznikly v polorozpadlých domech. Kluby s neopakovatelnou atmosférou, se starým nábytkem nebo tureckými záchody. Třípatrové labyrinty místností s oprýskanými zdmi, ve kterých se pravidelně konají různé kulturní akce, se staly dalším lákadlem a důvodem, proč Budapešť určitě navštívit. Možná podobný osud čeká osmou čtvrť, Józsefváros, nebo si to alespoň můžeme toužebně přát.

Alena Mikolášková

Připravujeme:

- Energetika ve střední Evropě
- Visegrád a EU
- Rakousko - země neznámá

Pro zájemce o předplatné:

Pište prosím na náš redakční mail redakce@demokratickystred.cz.

Roční předplatné stojí 180 Kč i s poštovným.

Číslo našeho účtu je 2400332468/2010.

INZERCE

UK
Ukrajinský žurnál

společnost | politika | kultura | www.ukrzurnal.eu